

Sudjelovanje žena koprivničkog kraja u NOB-u

(prilozi za povijest NOB-a)

»Jedan od značajnih uspjeha našeg narodno-oslobodilačkog pokreta jest da je fašističkim okupatorima oduzeo svako uporište u žena, da je od njih stvorio čvrst oslonac narodnog ustanka i da je u toku narodnooslobodilačke borbe stvorio novu ženu, novog, politički osviještenog, ravnopravnog čovjeka« (Marija Šoljan, Sudjelovanje žena u narodnooslobodilačkoj borbi, Žena, broj 1, 1977). Ova tvrdnja Marije Šoljan vrijedi za cijelu našu zemlju, a posebno za žene koprivničkog kraja u kojem je, kao izrazito poljoprivrednom, bila uvriježena parola da za ženu nije politika. Malobrojna i nedugovjeka predratna industrija u Koprivnici zapošljavala je nevelik broj žena, a bile su eksploatirane od muškaraca. »Organizovani radnik« br. 43, Zagreb, od 21. 10. 1926. donosi tekst o pokretu radnika i radnica Tvornice ulja u Koprivnici i njihovoj borbi za osamsatno radno vrijeme i među ostalim kaže: »Plaće su se kretale za ženske 1.75 para do 2 dinara na sat, za muške 3 do 3.50 dinara na sat, tako da je radnica sa zaradom od 1.75 dinara na sat za osam sati rada zaradila 14 dinara. Preduzeće je za daljnja 4 sata rada plaćalo 50 posto, tako da je radnica sa platom od dinara 1.75 na sat i sa postocima zaradila za 12 sati rada din. 24.50. Kod ostalih radnika bilo je tome slično. Preduzeće je radilo na tome da onemogući svaku pomisao za uvođenje 8-satnog radnog dana... Radnici uposleni u toj tvornici od početka tvornice radili su 12 sati...« Mira Kolar-Dimitrijević u Podravskom zborniku 75 na str. 20 iznosi podatak: »Zbog neobično niskih nadnica buknuo je štrajk u »Danici« još 26. II 1920., te su tom prilikom radnici zahtijevali povišicu od 13%. Stoga je uprava tvornice zapošljavala gotovo isključivo seljake okolnih sela, žene i omladinu, koji nisu imali gotovo nikakvog klasnog iskustva i koji nisu bili otporni klasnoj eksploataciji.«

Unatoč djelovanju Josipa Broza u našem kraju 1928, unatoč svjetske privredne krize 1929—1932, unatoč valu štrajkova među radništvom i pokreta otpora među seljaštvom 1932, unatoč aktivnosti profesora Ive Marinkovića u Koprivnici 1934. i njegovog rada među omladinom i narodom, radnički pokret nema na ovom terenu, na kojem žive uglavnom seljaci i zanatlije, onu masovnost kakvu ima Hrvatska seljačka stranka (HSS).

Partijska organizacija osnovana je u Koprivnici 1937 (7 članova, sekretar Đuro Imbrišak i Tomo Gregurek), u Novigradu Podravskom 1938 (8 članova, sekretar Ivan Cirkvenec), a iste godine osnovana je i u Hlebinama (3 člana, sekretar Franjo Mraz). Godine 1940. osnovane su partijske organizacije u Đelekovcu (3 člana, sekretar Franjo Pandurić) i Drnju (3 člana, sekretar Stjepan Pošta Lazo) i partijska kandidatska grupa u Bregima (3 člana, sekretar Petričević Stjepan), a 1941. osnovana je partijska organizacija u Peterancu (3 člana, sekretar Josip Belčić). Godine 1940. osnovan je Kotarski komitet KPH Koprivnica od 5 člana (na čelu sa Gregurekom i Mrazom). Iako utjecaj ovih 30 članova KPH nije bio mali niti zanemarujući, ipak je veći utjecaj na seljačko-zanatlijski kraj, kakav je bila koprivnička općina, imala Hrvatska seljačka stranka.

U okrugu Bjelovar HSS se obnavlja 1935. jer je bio zabranjen šestojanuarskom diktaturom 1929. god. pa su i žene seljanke orijentirane na HSS, ali više kao pratioci svojih muževa. U okviru HSS-a postojala je tipično malograđanska ženska organizacija »Hrvatsko srce« koja nije mogla imati utjecaja na klasno i političko osvješćenje žena.

HSS se raslojio na tri politička pravca koji su imali utjecaja i na političko raslojavanje žena koje su bile pod utjecajem ove stranke. Jedan je pravac desno krilo stranke koji se stapa sa frankovcima i kasnije s ustašama (vođa im je u Koprivnici Ivan Kraljić), a drugi je tzv. lijevo krilo koji su pristali uz komuniste, kasnije raskinuli sa strankom i pošli u NOP. To su bili politički vrlo utjecajni ljudi ovoga kraja. Na čelu lijevog krila je seljak-pisac Mihovil Pavlek Miškina iz Đelekovca, a uz njega su seljaci Tomo Gaži, Stjepan Prvčić i Tomo Čiković iz Koprivnice te Franjo Gaži iz Hlebina. Uz njih je veći dio seljaštva, a oni imaju uz sebe i »Podravske novine« i povezani su s komunistom Ivicom Hiršlom. Treći pravac bili su oni koji su kasnije propovijedali politiku čekanja. HSS je imala svoje organizacije u 90% sela okruga Bjelovar, a najjače su organizacije bile u Koprivnici, Križevcima i Bjelovaru.

U ženskom svijetu br. 4, Zagreb, VI 1939. Miškina je objavio članak o ženi i ratu u kojem između ostalog piše:

»U prošlom svjetskom ratu dosta žena stradalo je više i gore od mnogih muževa, koji su bili pozvani pod oružje. Stradalo, jer su im muževi ostavili na brizi kuću i djecu, dugove te sav ionako prenaporni rad na polju, a često slabu i nikakvu radnu snagu. Bolje, izvježbanije blago bilo im je oduzeto ili rekvirirano za ratnu službu. Ostao je posao koji je prečesto bio i za dvojicu pretežak, a sad ga je žena morala svršavati sama ...

U novom ratu stradat će žena još i više. Više, jer će biti veći opseg ratnog područja, veći izumi za uništavanje života, jer će biti povučeno više muževa i više žena, a naravno da će biti i više zla i u samom ratu.

Ali vodi li narod rat za svoje oslobođenje, odnosno, brani li svoju slobodu, e naravno da se i žene treba da bore s muževima, gdje to mogu i kako mogu. Vodi li se rat protiv naroda — e onda treba najvestiti rat ratu i nastojati onemogućiti ga.

Kako? U dogovoru sa svima onima koji znaju da je rat zlo.«

U ustaškoj emigraciji nalazilo se iz Podravine svega 5 ustaša među kojima je Martin Nemeć uz kojega pak odmah pristaje desno krilo HSS-a. U Koprivnici se početkom prosinca 1941. osnivaju područnice Hrvatske žene pod pokroviteljstvom ustaša, koji vrše pritisak na HSS jer ga žele kompletnog uvući u ustaški pokret, ali u Koprivnici to ne uspijeva jer većinu za sobom ima Miškina. Desno krilo na čelu sa Kraljićem je malobrojno. Uz ustaški pokret pristaje HSS u Đurđevcu i Ludbregu.

Ustaški pokret se u Koprivnici odmah »legitimira« poslije proglašenja tzv. NDH, krajem travnja 1941, kad je otvoren logor »Danica«. Prof. F. Horvatić (Podravski zbornik 75, str. 45) piše: »Dakle, učvršćenjem ustaške vlasti, naoružanjem ustaša i osnivanjem logora 'Danica', otvorene su glavne pretpostavke za početak hapšenja komunista, Jevreja, Srba, Cigana i svih naprednih ljudi i na teritoriju kotara Koprivnica. Skoro svakodnevno stižu transporti budućih logoraša na 'Danicu' iz Grubišnog Polja, Pakraca, Bjelovara, Križevca, Gospića, Karlovca, Slavonije, Bosne, pa čak i iz zapadne Srbije, a naravno i iz područja kotara Koprivnica, njih oko 400 ... Logor se vrlo brzo puni: muškarcima, ženama, djecom.«

Komunisti i lijevo orijentirani članovi HSS-a, kao i mnogi napredni građani koji se ne mogu miriti s ustaškim zločinima, pomažu logorašima, donose im hranu, odjeću i organiziraju bijeg. Tako su iz logora pobjegle Anka Butorac i Maca Gržetić.

Prema podacima iz Podravskog zbornika 75, str. 52. vezu s logorašima održavale su Slava Gregurek, Anka Gregurek, Katica Gaži iz Koprivnice i Ružica Turković iz Zagreba, uz Miju Šimeka, Ivana Lončara i ostale. Oni su preko veze odlazili u logor i posjećivali logoraše na radilištima, prenoseći im hranu i poruke koje su primali od Mraza, Gregureka i Kasima Čehaića, sekretara OK KPH Bjelovar.

Među borcima Kalničke partizanske grupe koja je osnovana početkom kolovoza 1941. na Jasenovom brdu iznad Vojakovačkog Osijeka, bila je i jedna žena, Milena Četušić-Šojka, a kad se grupa proširuje novim borcima, u nju dolaze i žene, tako da ih na početku ima četiri.

Poslije novigradske akcije i pogubljenja Kasima Čehajića-Turčina dolazi iz Francuske Grga Jankez. Tada je osnovan novi OK KPH Bjelovar u kojem je i Ivka Jankez.

Razgrananjem narodnog ustanka u Podravini, u NOP se sve više uključuju i žene. Umjesto nekadanje parole »za ženu nije politika« u narod sve više prodire parola »sve za front — svi na front«. Žene više nisu promatrači, one su aktivni politički radnici i borci s puškom u ruci.

U svojim sjećanjima Jelica Radojčević kaže: »NOB je bila jedinstvena, povezanost svih organizacija i usklađenost svih akcija i aktivnosti gotovo je besprijekorno funkcionirala. Radi toga je i nemoguće govoriti i procjenjivati aktivnosti i akcije bilo koje antifašističke organizacije iz vremena rata, a da se ne govori o cjelini NOB.« Sve su antifašističke organizacije djelovale jedinstveno, a u tom sklopu i Antifašistički front žena Jugoslavije (AFŽ).

AFŽ u okrugu Bjelovar javlja se krajem 1942. god. O tome govori izvještaj OK KPH od 18. 1. 1943. u kojem se kaže da je u prosincu 1942. bilo osnovano 6 mjesnih odbora AFŽ-a. Oni su (prema nepotpunim podacima) u Javorovcu, Jeduševcu, Kapeli, Kutnjaku, Severinu i Vel. Pogancu. Svi odbori zajedno imali su 30 članica. Ba bi ova organizacija uspješnije djelovala poslano su 3 drugarice na kurs u Slavoniju. Poznato je da su i u ostalim mjestima okruga Bjelovar i koprivničkog kraja žene bile vrlo aktivne. No, krajem 1942. žene su se na našem području počele politički organizirati.

Iz izvještaja OK KPH Bjelovar od 7. 10. 1943. vidi se da je organizacija AFŽ imala:

- u Okružnom odboru 6 članica,
- četiri kotarska odbora sa 20 članica,
- tri općinska odbora sa 14 članica,
- 57 mjesnih odbora sa 367 članica.

U izvještaju stoji da je razvitku AFŽ-a naročito mnogo pridonijela Krunka Zastavniković.

Marica Zastavniković Baronica, koja je bila na dužnosti tajnice Okružnog odbora AFŽ-a, među ostalim piše u izvještaju od 26. 12. 1943: »Odmah nakon mog dolaska u bjelovarski Okružni komitet, dali su mi drugovi nalog da pripremim kurs AFŽ-a. Spremila sam materijal prema programu kojeg je sastavio Glavni odbor AFŽ-a i održala kurs. Kurs je trajao 10 dana i imao vrlo dobar rezultat. Žene su jako bistre, dobro shvaćaju i pokazuju mnogo interesa za sve što se odnosi na NOB. Isti dan kada je kurs dovršen poslali su me drugovi u Koprivnicu, da govorim na mitingu koji je sazvao AFŽ za žene Koprivnice. Bilo je oko 200 žena. Loše vrijeme je krivo da ih nije došlo više. Poslije mitinga razvila se živa diskusija ...«

Tokom 1943. god. organizacija AFŽ-a se omasovila.

Inicijativni odbor AFŽ-a Koprivnica osnovan je u ožujku 1943. u Bereku kod Novigrada od 3 članice s predsjednicom Katom Šošarić. Inicijativni odbor AFŽ-a pripremio je osnivačku konferenciju u rujnu 1943. u kući Milke Halapa u Javorovcu na kojoj je izabran Kotarski odbor od 5 članica. Općinski odbor je imao 4 članice i 11 Mjesnih odbora u kojima je bilo 110 članica. U 1944. god. bilo je 1000 članica. Budući da su mnoge žene odlazile u NOV, a mnoge je neprijatelj uhvatio i poubijao, broj žena obuhvaćenih u AFŽ-u se neprestano mijenja. No kako brojke nisu ogledale aktivnosti žena ovoga kraja, o tome će bolje i više govoriti uspomene aktivistkinja koje smo uspjeli prikupiti.

Jelica Radojčević, sada član CK SKH, tada na dužnosti organizacionog sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a Bjelovar u svojim uspomena-ma kaže: »Održavali smo uglavnom dvije vrste sastanaka u selima. Kad smo željeli komunicirati s narodom u najširem smislu (naravno, u selima gdje su za to postojali uvjeti s obzirom na blizinu neprijateljskih vojnih uporišta) sazivali smo narodni zbor. Na zborovima javljalo bi se više govornika. Govorilo je 4—5 govornika. Predstavnici vlasti (NOO-a), Narodne fronte, Ujedinjenog saveza narodne omladine, Antifašističkog fronta žena govorili su na tim zborovima. Drugi oblik sastanka bio je kad smo procjenjivali političku, idejnu i vojnu situaciju u mjestu i šire, kad smo dogovorili konkretne akcije i kad smo prenosili direktive viših organa. To su bili sastanci osnovne organizacije KP, SKOJ-a, USA-OH-a, NF, AFŽ-a. Ako nije u selu postojala ni jedna od ovih organizacija, onda su se skupljali simpatizeri i s njima su dogovarani zadaci koje treba provesti. Zadaci su bili sasvim konkretni i njihovo izvršenje kao i utvrđivanje sistematski su se pratili. Tako su se provjeravali i ljudi i žene za ulazak u Partiju, a mladići i djevojke za ulazak u SKOJ. Na te sastanke nismo odlazili u grupama, nego smo išli pojedinačno kao članovi nekog organa ili rukovodstva. Na teren smo išli sa svim konkretnim zadacima. Trebalo je objasniti neki događaj, neko stanje ili situaciju, oslušnuti raspoloženje ljudi, probiti se do nekog sela gdje smo imali simpatizere, stvoriti naše uporište tamo gdje ga nismo imali. Trebali smo sprečavati šverc i političkim akcijama sprečavati one koji u neprijateljska uporišta odnose hranu. Trebali smo prikupljati podatke o broju i akcijama neprijatelja, utvrditi kojim parolama se služi neprijatelj u svojoj propagandi protiv NOP i politički razobličavati te parole. Stvarali smo nove organizacije tamo gdje ih nije bilo i proširivali postojeće. Morali smo uvjeravati i uvjeriti sve sposobne odrasle građane da stupaju u NOV. Nakon povratka s terena konkretnim podacima i brojkama izvještavali smo forume i organe o izvršenim zadacima. Bilo je nečasno, nemoralno vratiti se s terena a ne izvršiti bar većinu zadataka. Često su aktivisti partijskih i skojevskih komiteta ginuli na izvršenju tih zadataka. Nosim upečatljiv dojam i uvijek se s tugom sjećam Marice Prvčić i Milana Mađarića koji su, po zadatku Kotarskog komiteta SKOJ-a

Koprivnica krenuli iz Bilogore prema Koprivnici da organiziraju naše uporište u Koprivnici. Oni su u Mostima (ne znam točno kojima jer postoje Gornji i Donji Mosti) izdani od ustaških suradnika, uhvaćeni od ustaša i odvedeni u ustaški zatvor u Koprivnicu gdje su uz najstrašnja mučenja i ubijeni. Bili su to divni Skojevcii.«

Žene su u svim antifašističkim organizacijama i nema područja rada i borbe u kojima nema žena. Tako je u prvom Gradskom narodnooslobodilačkom odboru istaknuta koprivnička profesorica Bosiljka Ljepava, a za odbornika je također istaknuta koprivnička profesorica Maja Veseli. Odnos intelektualka-seljanka-radnica-domaćica polako se gubi, jer ih veže zajednički cilj oslobođenja zemlje i borba za novo humanije društvo u kojem će žene postati ravnopravni član zajednice. Jelica Radojčević kaže u svojim sjećanjima: »Naša NOB, ukupnim svojim programom, svojom ljudskom i humanom dimenzijom, imala je tu magnetsku snagu da u svoje okrilje privuče ne samo ljude koji su predodređeni za vojsku i vojevanje, nego je ona okupila, organizirala i mobilizirala i starce, i žene, i djecu, radnice, seljanke, intelektualke.«

Ante Dobrila Pepo u Podravskom zborniku 75, govoreći o životu u oslobođenoj Koprivnici 1943, kaže na stranama 72 i 74: »U svrhu pomoći borcima NOV i POH gradski odbor AFŽ-a organizirao je sakupljanje toplog veša, pletenje šalova, rukavica, maja. Istu je takvu akciju poveo i Kotarski odbor AFŽ-a Koprivnica. Žene Koprivnice okupljale su se na sijela i uz razgovor o pomoći partizanima najtecale se koji će kružok žena što više i bolje isplesti rukavica, šalova i toplih vunenih čarapa kao i maja. Jedan takav kružok bio je u kući Kuzme Mikulčića, apotekara u Koprivnici. Takvih kružoka žena u Koprivnici bilo je takoreći u svakoj ulici. Na aktivizaciji žena radio je cijeli Gradski odbor AFŽ-a, a pri tome naročito su se isticale Marija Simek, koja je uz aktivnost svoje majke Kate Blažek i sestre Bare Blažek, postigla vidne rezultate... Djelovanje i rad mjesnih odbora AFŽ-a bilo je sprovedeno u pravcu organiziranja odbora tokom 1943. tako reći u svakom selu kotara Koprivnica. Posebni značaj imala je i Prva gradska konferencija Koprivnice, kojoj je prisustvovalo oko 200 žena iz samog grada i bliže okoline. Na toj konferenciji žene su dokazale svoju privrženost NOB-i kroz već ranije akcije u korist NOP-a, kao i kroz obaveze i zadatke koje su primile na sebe za daljnje jačanje narodnooslobodilačke borbe. Aktiviranje oko 200 žena u gradu Koprivnici bilo je od izuzetnog značaja ne samo za grad već i za njenu okolicu. Prva Kotarska konferencija AFŽ-a u slobodnoj Koprivnici, koja je održana 16. 1. 1944. godine, imala je također svoj veliki značaj na daljnjem aktiviranju žena na zadacima NOP-a.«

U rukopisu knjige Prilozi za povijest NOB koprivničkog kraja od 1941. do veljače 1944. na strani 228—232. Ante Dobrila Pepo kaže u glavi 6 (Naslov: Djelovanje AFŽ-a na području oslobođene Koprivnice):

»Na organiziranju žena u Koprivnici radila je Marija Šimek još 1942. godine. Uz pomoć Slave Gregurek proširen je ovaj rad i na žene bliže koprivničke okoline. Iako žene formalno nisu bile uključene u organizaciju AFŽ-a kao u drugim krajevima one su bile veoma aktivne na poslovima NOP-a. Sakupljale su hranu i novčana sredstva za logoraše u logoru 'Danica' i slale partizanskim borcima odjeću i obuću.

Do formalnog osnivanja odbora AFŽ-a Koprivnica dolazi sredinom studenog 1943. U ovaj odbor ušle su do tada najaktivnije drugarice:

1. Bara Prvčić iz Miklinovca kao predsjednica
  2. Marija Šimek iz Koprivnice kao potpredsjednica
  3. Ana Gaži iz Miklinovca kao tajnica
  4. prof. Bosiljka Ljepava iz Koprivnice
  5. Slava Gregurek iz Koprivnice kao član
  6. prof. Maja Veseli iz Koprivnice kao član
  7. Anka Kudelić iz Koprivnice kao član
  8. Franca Zlatić iz Koprivnice kao član
- S ovim odborom AFŽ-a surađuje velik broj žena radnica, seljakinja i intelektualki.

Žene Koprivnice skupljale su se na sijela i uz razgovore se dogovarale o akcijama. Gradski odbor AFŽ-a organizirao je sakupljanje toplog rublja i platenje šalova, rukavica i vesti.

Žene su se podijelile na kružoke koji su se međusobno natjecali. Kružoci su organizirani gotovo u svakoj ulici, a imali su politički karakter. Na aktivizaciji žena radio je cijeli Gradski odbor AFŽ-a, ali se naročito isticala Marija Šimek, koja je uz pomoć svoje majke Mate Blažek i sestre Bare Blažek postigla vidne rezultate.

Preko žena organizirana je prehrana boraca, te su one pripomogle u kuhinjama kroz koje je dnevno prolazio vrlo velik broj boraca, osobito u vrijeme formiranja X korpusa.

Pored ovih zadataka žene Koprivnice su posjećivale ranjene i bolesne borce u Koprivničkoj bolnici. Slične posjete organizirao je i Kotarski odbor AFŽ-a Koprivnice, koji djeluje na području kotara.

Usprkos oslobođenja Koprivnice i velikog doprinosa koji su žene Podravine dale razvoju NOP-a, mora se istaći da na ovom terenu nije bilo lako raditi. Bilo je uvriježeno mišljenje da se žene ne smiju baviti javnim i političkim radom, te da joj je mjesto kod kuće. Dugogodišnja Mačekova propaganda protiv komunizma stvorila je u nekim selima nepovoljnu klimu pa prema izvještaju Marice Zastavniković od 26. XII 1943. na novo oslobođenom teritoriju ima mnogo slabosti, a to je zato što je teritorij ogroman, ljudi svi zajedno u rodbinskim i kumovskim odnosima, a terenskih radnika — partizana bilo je malo. Žene u mnogim selima imale su zastarjelo shvaćanje, te je s njima trebalo posebice raditi. Na uvjeravanje Marice Zastavniković da žene i omladina preko 18 godina imaju pravo glasa, neke su žene odgovorile '... da to ne valja, jer tako rade komunisti.'

Marica Zastavniković je na Bjelovarskom okrugu pripremila kurs AFŽ-a, ali nije poznato

Božena Loborec kao partizanka, snimljena 1944. na Papuku

da li je na tom tečaju sudjelovala i neka žena iz koprivničkog kotara. Po završetku ovog desetodnevnog kursa Marica Zastavniković je otišla u Koprivnicu gdje je govorila na mitingu koji je sazvaio AFŽ Koprivnice. Prema njenom izvještaju poslije mitinga razvila se diskusija. Žene su pitale kako stoji s moralom u našoj vojsci. One sada prvi puta vide žene borce pa njima je to čudno i zanima ih život tih naših žena boraca. Neprijateljska propaganda širila je glasine, kako je skoro svaka druga žena u drugom stanju. Isto ih zanima pitanje vjere. Hoće li crkve ostati otvorene, hoće li djeca u školama učiti vjeronauk i hoće li se prije obuke u školama moliti. U Koprivnici je Marica Zastavniković ostala deset dana radeći s NOO-om kojem je bilo vrlo potrebno pomoći, a osim toga je održavala dnevne sastanke sa ženama govoreći im o NOB-u. Na te su sastanke dolazili i omladinci i neki koprivnički građani.

Posebno značenje za rad AFŽ-a na koprivničkom području imala je Prva konferencija AFŽ-a

u Koprivnici 16. I 1944. kojoj je prisustvovalo oko dvije stotine žena grada i okolice.

Kao što je već ranije iznijeto Prva kotarska konferencija AFŽ-a Koprivnice održana je u Javorovcu oko 15. rujna 1943. bez prisustva delegatkinja iz kalničkog područja. Na području kotarskog AFŽ-a u tom vremenu djelovalo je 11 mjesnih odbora AFŽ-a u kojima je radilo 110 žena. Na istoj se konferenciji osnovan i Općinski odbor AFŽ-a Novigrad Podravski. Iako ova konferencija nije uspjela okupiti žene cijelog kotara, ipak je Prva konferencija bila od velikog značaja za šire područje, te bi zapravo ova konferencija u Koprivnici trebala biti tretirana kao Druga kotarska konferencija AFŽ-a Koprivnica.

Na ovoj konferenciji žene, koje su već ranijim akcijama dokazale svoju privrženost NOB-u, novopreuzetim obavezama i zadacima to ponovno potvrđuju. Ovoj konferenciji prisustvovali su i članovi ZAVNOH-a i uzvanici susjednih kotara i okruga i u njenom nastavku održan je zbor na kojem su predstavnici ZAVNOH-a govorili o Drugom zasjedanju AVNOJ-a od 29—30. XI 1943. i njegovim historijskim odlukama.

U toku rada ove konferencije izabran je javnim glasanjem i novi Kotarski odbor AFŽ-a od 11 članica u Izvršnom odboru i 25 u plenumu.

U Izvršni odbor birane su slijedeće drugarice:

1. Katica Mraz iz Hlebina kao prva predsjednica
2. Milka Pulja iz Javorovca kao prva potpredsjednica
3. Kata Pavlek iz Đelekovca kao druga potpredsjednica
4. Maja Veseli iz Koprivnice kao tajnica
5. Zorka Usorac Ruža iz Srdinca kao član
6. Evica Manojlović iz Lepavine, član
7. Draga Pavković iz Velikog Poganca, član
8. Marica Horvatić iz Novigrada Podravskog, član
9. Milka Renac iz Sokolovca, član
10. Slava Grotić iz Torčeca, član
11. Srpka Pavković iz Male Mučne, član

Članice Plenuma kotarskog odbora AFŽ-a Koprivnica bile su: 1. Bara Prvčić iz Miklinovca, 2. Marija Šimek iz Koprivnice, 3. Ana Gaži iz Miklinovca, 4. Bosiljka Ljepava iz Koprivnice, 5. Slava Gregurek iz Koprivnice, 6. Anka Kudelić iz Koprivnice, 7. Franca Zlatić iz Koprivnice, 8. Mileva Vukmirić iz Srdinca, 9. Katica Cvrtila iz Novigrada, 10. Kata Šoštarić iz Hlebina, 11. Ljuba Čiganović iz Plavšince, 12. Ana Gojković iz Velikog Poganca, 13. Cecilija Virius iz Đelekovca, 14. Marija Rojčević iz Plavšince, 15. Marija Raletić iz Borovljana, 16. Darinka Jakopović iz Delova, 17. Štefica Baneković iz Drnja, 18. Marica Petričević iz Brega, 19. Marija Nježić iz Jeduševca, 20. Marija Belčić iz Peteranca, 21. Darinka Vučković iz Hudovljana, tada čak koprivničke gimnazije, 22. Marica Hegedušić iz Hlebina, dok za tri drugarice nema podataka.»

(Završen citat iz rukopisa Ante Dobrile Pepe.)

Jelica Radojčević u svojim uspomenu kaže: »Nakon ponovnog pada Koprivnice u us-

taške ruke 1944. godine, veliki broj građana aktivista i simpatizera, žena i djece povukao se na oslobođeni teritorij Kalnika i Bilogore. Ustaše su terorom i zvjerstvima nad ljudima Koprivnice htjeli zadržati svoj utjecaj, funkcioniranje svoje ustaške vlasti. Organizacije i rukovodstva Komunističke partije, SKOJ-a kao i druge antifašističke organizacije i organi narodnooslobodilačkih odbora na tom području činili su sve da uspostave i drže kontakte sa simpatizerima u Koprivnici i okolnim selima. Te zadatke mogli su izvršavati samo oni pojedinci koji su dobro poznali teren ... Upečatljivo se sjećam dviju žena u širokim seljačkim suknjama i mararama na glavi. Došle su iz Koprivnice. Srela sam ih negdje na Bilogori. Starije žene (tako su nam se tada činile jer smo bili mladi), snažne, stasite i ponosnog držanja. Razgovarale su s nama kao sa svojom djecom, a mi smo u njima gledali svoje majke. Nisu bile svijesne koliko svojom pojavom pridonose agitaciji za pristupanje žena u NOP. Bile su to uvijek poštovanja vrijedne Prvčić Bara i Gaži Ana. Tko može od nas Skojevaca zaboraviti Katu Stanišić, starog komunistu, radnicu iz Zagreba koja je došla na Bilogoru da svoje revolucionarno iskustvo prenese na nas mlade, na partijske organizacije. Srećem tu, na tom području, i Natašu Rašu Popović, intelektualku iz Siska, predratnu Skojevku. Na Kalniku omladina i žene zapamtile su je po tome što je na ramenu nosila štap, a na štapu jedan zavežljaj ... Tko od partizana da ne zna u Kalničkim selima, Velikom i Malom Botinovcu, Velikom i Malom Pogancu, Grabičanima, Ribnjaku, Radeljevu, Ludbreškom Ivancu itd. žene Anke, Drage, Milke, Danice i kako se ne zovu, kako prihvaćaju borcu, hrane ih i peru, krpaju im veš, zamjenjuju pocijepani cijelim, itd. A kad nema tu naših jedinica, one drže sastanke, dogovaraju se što će sve pripremiti za slijedeći dolazak boraca, pomažu narodnooslobodilačkim odborima, šire vjeru u snagu NOB. Svuda po selima rade Ane, Jane, Srpke, Katicе, Marice, Dragice, Ankice, Magice. Sela udaljena jedna od drugih i pregrađena ustaškim jedinicama i njihovim agentima, ali žene odlaze iz sela u selo, nose propagandni materijal, pišu parole, održavaju kontakte i dogovore da se NOB što više i što bolje pomogne.

Žene su i na funkcijama. Magica Pankarić, seljačka žena iz Virja u najužem je rukovodstvu Kotarskog komiteta Đurđevac, Barica iz Šemovca, seoska djevojka, sekretar je Kotarskog komiteta SKOJ-a Đurđevac. Naranča Končar kao iskusan borac i komesar ženske čete iz Like, sekretar je Kotarskog komiteta KPH Koprivnica. Sa žarom prenosi svoja borbeno iskustva na partijske organizacije koprivničkog kotara. Kata Šoštarić iz Hlebina radi kao tajnik Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Koprivnica, drugarica Ševa iz Novigrada Podravskog, Ruža Usorac iz Plavšince u političkom je rukovodstvu kotara Koprivnica. U brigadama 'Braće Radić', 'Pavleka Miškine' i drugim jedinicama 32. divizije Desetog zagrebačkog porkusa srećemo žene borce, delegate, komesare četa, bataljona, sani-

tetske referente. Dugo se među omladinom pričalo o primjeru Dragice Pavlek (kćerke Pavleka Miškine) kako je poginula u jednom jurišu u borbama s ustašama par dana nakon stupanja u brigadu. Tu su i tihe, ali kao granit na liniji NOB čvrste Kata Pavlek i njena kćerka Anđela iz Đelekovca. Njih po borbenosti, radu i akcijama znaju dobro i varaždinski komunisti i članovi Okružnog komiteta KPH Varaždin Santo Gabrijel-Kum, Stjepan-Štef Ivić, Jura Puklek i drugi.

Teško je po sjećanju ispisati imena svih žena s područja Podravine, Bilogore i Kalnika koje su učestvovala u NOB i značajno pridonijele borbi za oslobođenje naše zemlje.»

Majka Milivoja Marijana zvana Kapetanica, kao i tolike druge, stoje iza borbe svojih sinova i muževa ne kao pasivni promatrači nego kao aktivni borci. One su veza s partizanskim jedinicama, hrane i skrivaju ilegalce od prvoga dana nastanka, brinu za njihovu odjeću i obuću. Bez mnogih, danas bezimernih žena, nezamisliv je NOB.

Sjećanja hiljada žena koje su učestvovala u NOP-u, niti su niti će ikada biti zapisana. O mnogima saznajemo iz nekog škrteg podatka, kao npr. ime bolničarke koprivničke bolnice Mire Žuvela iz Korčule koja pomaže u liječenju u koprivničku bolnicu smještenih ranjenika s terena ili članova njihovih obitelji simpatizera ili aktivista NOP-a.

Kad čitamo uspomene koje su napisale žene, gotovo sve počinju kao i Basić Milka: »... želja mi je da se koliko mi to sjećanje dopusti, prisjetim ljudi i događaja koji su imali ogroman i odlučujući utjecaj na početak i kasniji razvoj oružane revolucije i narodnog ustanka na području Podravine, Koprivnice i okolnih sela.»

Živa riječ sudionica ovih događaja nezamjenjivo je svjedočanstvo pa ih pustimo da nam govore.

Prenosimo najzanimljivije dijelove napisanih uspomena, a svi tekstovi nalaze se pohranjeni u Muzeju grada Koprivnice.

Uspomene Basić Milke (sada živi u Varaždinu)

Rođena sam u selu Vlajslavu, gdje sam živjela i odrasla. Pomoć za stradale radnike organizirao je Blažić Jovo, pekarski radnik iz Osijeka, bez zaposlenja. Nastanio se u Vlajslavu, okupljao omladinu i seljake iz okolnih sela: Borovljana, Plavšince, Jeduševca, Srdinca, Javorovca, Novigrada i Bregi, surađivao i obavještavao o potrebama i stradanjima radnika. Češće bi dolazili pojedinci ili žene sa djecom i proživjeli koje vrijeme u selu. Pomagala sam kao omladinka uz moje roditelje.

Prvi značajniji oblici organiziranosti u Podravini počeli su 1934. g. kada je u Koprivnici djelovao Ivo Marinković. Revolucionarna omladina pripremila je »puč« u gimnaziji 1934/35. škol. godine u Koprivnici, kada su iz gimnazije izbačeni mnogi učenici s kojima sam drugovala i počela shvaćati što je revolucija. Učestvujemo u

prikupljanju Crvene pomoći, pomoć za španske borbe, zatvorene borbe i njihove porodice. Upoznala sam drugove: Vučković Stevu, radnika željezničke radionice iz Zagreba, komunistu koji je strijeljan 1941. u Zagrebu, Rojčević Stevu, trgovačkog radnika-sidikalistu ursovih sindikata, koji je osuđen u Sl. Požegi 1935. na izgon iz svih gradova u tadašnjoj Jugoslaviji i zabranjeno mu je zaposlenje u struci. S njim sam kasnije sklopila brak i zajednički smo nastavili suradnju prema svojim mogućnostima sve do okupacije zemlje koju smo dočekali u Vel. Mučni.

Prvorobac, student Milivoj Marijan bio je uhapšen od Nijemaca u Virovitici u lipnju 1941., a otac mu je u travnju 1941. odveden u logor »Danicu«. Majka Marijan Katica bila je još na slobodi i tražila je sve mogućnosti da ih oslobodi. Uz garanciju i novac koji je dala ustašama, pustili su sina Milivoja, a suprug se nikad nije vratio. Milivoj se nije smio vratiti u Javorovac gdje su tada živjeli. Znao je da puštanjem iz zatvora ima samo privremenu slobodu. Morao je odmah krenuti na Kalnik i sastati se sa grupom koja je tamo bila okupljena. Iz Koprivnice ga je izvela prijekim putem do željezničke stanice, kupila mu kartu i ispratila ga na vlak Poprzan Dragica Teta. Vlakom je došao do Mučne Rijeke, gdje sam ga dočekala, a dalje ga je pratio moj suprug do Kalničkih sela gdje se našao sa grupom tamošnjih boraca. Poslije toga Katicu Marijan su ustaše zatvorili u kotarski zatvor u Koprivnici, gdje je bila talac za sina. Kad je Milivoj poginuo u štaglju u Hrastovskom i bio izložen mrtav sa ostalima na groblju u Ludbregu, budući da se dosta promijenilo, ustaše nisu bili sigurni da su ubili Milivoja Marijana. Tada su iz zatvora uzeli majku Katicu i vozili je na groblje u Ludbreg. Držala se hrabro, nije plakala, samo je molila da joj ustaše dozvole da odreže pramen mrtvome sinu. Majku su vratili natrag u zatvor, gdje je bila zatvorena sa više žena i majki partizana iz Hlebina, Novigrada, Javorovca u kotarskom zatvoru u Koprivnici, odakle su kasnije poslana u logore Stara Gradiška i Jasenovac, a Katica Marijan je puštena kući. Ne sjećam se imena, ali se sjećam majke i sestre prvorobca Halape Branka iz Javorovca. Majku su ubili u Jasenovcu, a sestra je bila logoraš u Njemačkoj na radu.

Tada počinje stalna veza koju smo održavali moj suprug, koji se skrivao pred hapšenjem, i ja iz Vel. Mučne preko Koprivnice, Vlajslava za Bilogoru i natrag na Kalnik, a kasnije sa Bjelevarskim odredom i Kalničkim odredom.

Na terenu su se nalazili Čehaić Kasim-Turčin, Jankes Grga, Milivoj Marijan, Santo Gabrijel, Halapa Branko i drugi. Zimi 1941/42. iz Slavonije dolazi preko naše veze Geco sa dvojicom drugova. Iste noći uhvatili su u selu Vel. Mučna ustaškog tabornika Alberta Tota i odmah ga likvidirali jer je bio velika smetnja ustanku.

Usljedile su sve češće ofenzive na kalnička sela, koja je neprijatelj opljačkao i palio. Partizana je bilo sve više, a trebalo ih je hraniti, liječiti, odijevati i pomagati da izdrže nedaće

velike zime 1941/42. Sela koja nisu stradala sakupljaju pomoć za popaljena sela Kalnika. Pomoć se skuplja u najvećoj tajnosti zimi 1942. u Vel. Mučni, Domaju, Sokolovcu i drugim selima i noću se prevoze.

U jesen 1942. organiziran je prvi NOO u konspiraciji u Vel. Mučni. Tada su na terenu radili Jankes Milka, Kendel-Sijedi, Maca Kendel i drugi. Članovi prvog konspirativnog odbora bili su: Savić Đuro, predsjednik, Rojčević Stevo, tajnik, članovi Savić Adam, Grubić Milutin i Rojčević Milka. Ja sam imala zadatak, uz ostalo, da organiziram odbor AFŽ-a i omladinu. Prvi konspirativni odbor AFŽ-a u Vel. Mučni osnovan je u studenom 1942. od: Rojčević Milka, predsjednica, Savić Tina, tajnica, Savić Darinka, omladinka zadužena za rad s omladinom, Podravac Tina i Podravac Sofija, zadužene za Domaju. Od tada je počeo organizirani rad u selima i u Vel. Mučni, koja je na glavnoj magistralnoj cesti i strateškoj pruži Zagreb-Koprivnica, kojom su danonoćno prolazili njemački transporti za istočno bojište. Pruga je bila čuvana, a na svakom prijelazu preko pruge i na željezničkim stanicama bili su bunkereri sa vojnom posadom. Selo je od Koprivnice udaljeno 9 kilometara s kojom se održavala stalna veza.

Zatvorenicima na »Danici« bila je potrebna hrana kad su je ustaše htjeli primiti. Poruke su se slale u hrani, ili u posuđu koje se vraćalo, kad se uspjele potplatiti ustašu. U grad se nije moglo bez propusnice. Na svakom mjestu ulaza u grad bila je žica, a sa strane bunkereri s vojskom koja je sve pregledavala. Propusnicu je izdavala služba na općini. Moje dijete je bilo teško bolesno pa sam dobila propusnicu koju sam produljivala po nalogu doktora u Sokolovcu. Propusnica je trebala i za kretanje iz sela u selo.

Veza sa zatvorenicima u logoru »Danica« bila je Dragica Popržan Teta. Ja sam i sama išla pred logor gdje smo se našle. Tu je dolazilo na stotine žena sa hranom iz cijele Hrvatske. Bile su na putu i nekoliko dana. Svaka je prošla golgotu kad je dobila propusnicu da bi uopće mogla putovati u Koprivnicu. Pred logorom su opet čekale satima. Teško se moglo saznati da li je netko živ, osim ako se dobilo prokrijumčareno pismo. Hranu su često ustaše sami pojeli i vraćali prazne košare. Mnogi su ustaše primili novac, a onda se ne bi više pojavio. Žene su uporno čekale, a pred večer su ih rastjerivali pucnjavom iznad glava. Sama sam jednom to doživjela. Ti prizori moraju biti zabilježeni da bi služili kao opomena.

Veza za liječenje i suradnju sa doktorima bio je dr Bardek, a za lijekove apotekar Mikulčić. Stalna veza kojom sam se koristila bili su Sestrić, Šimek Mijo i Marija, Litvan i domobranski oficir kojeg smo zvali Crni. Te veze nisu bile otkrivene i trajale su do oslobođenja Koprivnice 1943.

Redovito sam obavljala posao kurira, obaveštajca sve do moga hapšenja 14. rujna 1943.

U jesen 1942. stigme u selo Radna vojna. Tako su zvali domobrane koji su radili na grad

nji putova, sjekli šume i radili druge poslove za vojsku. Nisu bili naoružani jer su to bili uglavnom mobilizirani Srbi. Na poslu ih je čuvala naoružana domobranska vojska. U selo su došli da posjeku šume oko željezničke pruge prije nego dođe zima. Došlo ih je oko 100 i oko 50 naoružanih. Smjestili su se u seljačke domove koji su im bili povjerljivi. Dovedli su sobom potrebnu hranu i opremu. Mi smo odmah provjerili gdje su smješteni i gdje je naoružana vojska. Saznali smo da će ujutro kopati bunke. Trebalo je odmah poduzeti akciju. Isti dan napravljen je plan. Udarna grupa će u prvi sumrak napasti domobrane i razoružati ih. Organizacije u selu osigurale su potrebna kola za prijevoz zapaljivog materijala i pomogle u napadu. Napad je uspio na prepad. Zarobljeni su svi domobrani i radna vojska koji su sprovedeni na Kalnik, skinuli su im uniforme, zadržali one koji su dobrovoljno htjeli ostati u partizanima, a ostale pustili kućama. Oružje i hrana bila je velika pomoć Kalničkom odred. Politički uspjeh bio je velik jer se vjerovalo da je to postigla velika grupa partizana, a u napadu je bilo svega 6 naoružanih boraca udarne grupe, te omladinci i odbornici iz Velike Mučne, uglavnom bez oružja. Sječa šume nije ni počela. Poslije su to morali raditi seljaci po naređenju vlasti. Oklopni vlak je i dalje uz nemirivao pucnjavom, transporti su prolazili danonoćno pa je to trebalo spriječiti.

Napravljen je plan: nabaviti eksploziv i uništiti panceri i prugu. Čekao se eksploziv iz rudnika Lepavina-Vojakovački Kloštar, koji su još radili. Trebalo je dosta vremena da je drugovima uspjelo iznijeti dovoljnu količinu eksploziva. Udarna grupa imala je zadatak da, čim se eksploziv donese, sa minerima odreda izvrši taj zadatak. Eksploziv je smješten najprije u blizini pruge. Moralo se raditi velikom brzinom jer je oklopni vlak neprestano krstario prugom. Mine je trebalo postaviti ispod mosta na pruži da šteta bude što veća. To veće bilo je uzbuđenje svih nas koji smo sudjelovali u toj akciji neopisivo veliko. U blizini pruge čekala je jedna četa Odreda s minerima i udarna grupa da djeluje poslije eksplozije. Eksplozija je bila snažna, zrakom su letjeli komadi željeza, a izazvala je i požar u kojem su ostala većina »čuvara pruge«. Ostaci oklopnog vlaka ležali su kraj oštećene pruge i nikad više na toj pruži nije bilo takvog čuvara. Iste godine u rujnu 21. slavonska brigada porušila je ostatak pruge od tog mosta prema Križevcima do Vojakovačkog Kloštra.

Očekivali smo reakciju neprijatelja, ali se nekoliko dana nije ništa poduzimalo pa smo mislili da će se sve dobro završiti za nas. 16. rujna 1943. u rano jutro u selu su osvanuli žandari sa gestapovcima. Imali su dobre podatke koga trebaju pronaći. Budući da su muškarci bili vrlo oprezni, nisu se zadržavali u selu, a do tada nisu iz našeg sela uhapsili ni jednu ženu. Sada su uhapsili one koje su našli: Brkanović Tomu, Savić Simu, Savić Nikolu, Kučeković Srboljuba, Petrović Milutina, jednog

Partizanka na položaju

starijeg čovjeka iz sela Domaja koji se slučajno našao na cesti, ali nije imao dokumenta (ne znam mu ime), zatim Petrović Danicu, majku prvoborca, Krivec Vericu, sestra borca i predsjednika omladine u selu, i Rojčević-Basić Milku, člana NOO i predsjednicu AFŽ-a. Isti dan je izdan letak u kojem su upozoravali ako se još bude događalo što na željezničkoj pruzi da će biti pobijeno cijelo selo. Nas su sproveli pod najvećim osiguranjem u zatvor gestapoa u Koprivnici. Od nas su trebali saznati organizatore partizanskih akcija, ali nisu saznali ništa. Mi smo izdržali sva mučenja. Jedne noći sproveli su nas u Bjelovar u zatvor centralne Feldkomandanture 1038 gestapoa, koji se nalazio u tada Filipović kasarnama u podrumskim zatvorima. Tamo su nastavili s mučenjima. Svaki dan su dovodili nove zatvorenike i trpali ih u ćelije, a noću su prozivali i odvodili tamo odakle se nije nitko vratio.

Cijela naša grupa puštena je zamjenom 26. 10. 1943. za taoce koje je poslije našeg hapšenja odmah dalo pohapsiti Kalničko područje. Hapsili su ustaške obitelji, žene i funkcionere, stupili u pregovore i tražili našu slobodu. Dan povratka bio mi je novi rođendan.

NOO postaju vrlo brzo prava narodna vlast u selu. Suradnici neprijatelja bili su nesigurni pa su odlazili noćiti u Koprivnicu. Hrana postaje, uz politički rad, glavna briga NOO. U selu su bila dva mlina u kojima se mljelo žito za potrebe okolnih sela. Za mljevenje se plaćalo žitom. Ušur se davao ustašama. Organizirali smo dežurstvo. Čim se preko dana skupilo dosta žita, noću smo ga odvezli, kao i stoku koju je neprijatelj uzimao. Za uzeto žito i stoku ostavljali smo vlasniku potvrdu sa žigom NOO, kako ne bi bili kažnjeni za sabotažu. U mlinu su uglavnom dežurale žene. Zima 1941/2 bila je jako hladna. Žene su isplele na desetke čarapa, prsluka i vesti, skupljale hranu, plahte i zavoje, sanitetski materijal. Svaki tjedan redovito se slalo u Poganac ili Ludbreški Ivanec, gdje je bilo potrebnije. Za bolnicu se posebno spremalo mlijeko, kolači, jaja, voće, rublje i odjeća, što su žene same i odnosile. Svaki put su odlazile druge. Nikad nije bilo nikakve izdaje.

Sjetva je bio vrlo važan zadatak. Neprijatelj je također tjerao da se što više posije jer je i njemu trebalo hrane. Naša je parola bila

»Neka sije, mi ćemo žetiti!« Tako je i bilo 1942. g. kad smo u Vel. Mučnu požnjeli sve žito noću i uspjeli ga prevesti da neprijatelj nije znao. Kad su došli sa strojevima i povjerenicima, žita više nije bilo.

Postavili su strojeve u druga sela, tjerali seljake da dovoze žito na vršidbu. Noću je organiziran prijevoz, žito je oduzeto a strojevi zapaljeni. Spaseno žito spremljeno je u bun-kere.

Okolo osnivanja Odbora AFŽ-a u okolnim selima radile su: Jankec Milka, Kendel Maca, Šoštarić Kata, Severović Milka, Santo Mira, Jankec Grga, Kandel-Sijedi, Hrabri i drugi. Početkom 1943. g. imale smo odbore u selima: Domaje, Vrhovac, Grdak, Paunovac, Mučna Rijeka (kraj željezničke stanice, jer sam u svim akcijama surađivala sa šefom stanice Štimac Dragom). Svaki odbor je izabrao po jednog delegata za Općinsku konferenciju Sokolovac, koja je osnovana u martu 1943. Za prvu predsjednicu u konspiraciji izabrana je Milka Tandar iz Sokolovca, Gojković Milica za tajnicu također iz Sokolovca. Znam da je sekretarijat brojio pet drugarica (imena se ne sjećam).

Na izbornoj općinskoj konferenciji bila sam izabrana za delegata Okružne konferencije žena AFŽ-a Bjelovar koja je održana isto proljeće u Velikim Zdjecicama kraj Bjelovara na kojoj sam učestvovala i izabrana u odbor Okružne konferencije AFŽ-a Bjelovar. Oslobođenjem Koprivnice i velikog dijela Podravine, Kalnika, dijela Hrvatskog zagorja, Slavonije i Moslavine stvoreni su povoljni uslovi za razvoj nove narodne vlasti. Provedeni su slobodni izbori i javno birani organi vlasti i svih drugih društveno-političkih organizacija. Izbori su se održavali u svakom selu. Javno su izabrani delegati za kotarska i okružna rukovodstva. Kotarska konferencija AFŽ-a održana je 16. I 1944. u tada slobodnoj Koprivnici. Izabrana sam u odbor AFŽ-a sa nizom dužnosti u komisijama općinskog, kotarskog i okružnog odbora NOF i vlasti koje sam dužnosti obavljala sve do oslobođenja zemlje. Najteža je bila 1944. g. — napuštanje Koprivnice, evakuacija ranjenika, djece i naroda, veliki snijeg, stalne ofenzive, nesigurni prijelazi preko prometnica, povlačenje iz Gornjih Sredica preko Slavonije do Drave, prelazak Drave u Mađarsku do Dunava, prelazak Dunava sa brojnim ranjenicima, dje-com i narodom, smještaj u Vojvodini oko Sombora i Subotice. Na tom su se putu još vodile borbe. Radila sam uz društveno-političke dužnosti na organiziranju škole i brige za djecu i s tim dužnostima sam se vratila poslije oslobođenja u Bjelovar.

U Vel. Mučnu se više nisam vratila. Nisam u mogućnosti da opišem što se sve tamo radilo do oslobođenja zemlje. 13. VIII 1944. ponovno su švapski vojnici učinili odmazdu u tom selu i strijeljali sedam ljudi, među kojima i mog supruga Rojčević Stevu, koji je vršio dužnost obavještajca na terenu, kada je uhvaćen i strijeljan u Vel. Mučnu.

(Varaždin 1981.)

Uspomene Pavlek Anđele (sada živi u Koprivnici)

Pavlek Anđela, r. 1920. g. u Đelekovcu, sada sa boravkom u Koprivnici, M. Pijade 18. dosilac Partizanske spomenice 1941. broj 26927, želim, prema svom sjećanju, osvjetliti neke momente iz NOR-a u Đelekovcu i još nekim selima gdje sam sudjelovala kao politički radnik. Obzirom na odmaklo vrijeme, možda neću biti precizna, jer su sjećanja izbljedila, a naravno jedan pojedinac ne zna sve, dozvoljavam korekcije od strane drugova koji su radili i djelovali na ovom području.

Što se sela Đelekovca tiče, tu su još za stare Jugoslavije prodirale napredne ideje radničkog pokreta. U Zagrebu živjeli su Đelekovčani obučarski radnik Vidatić Blaž, Čoklica Drago i Đureta Franjo. Oni su bili organizirani komunisti, i zahvaljujući njima, davno prije rata selo Đelekovec bilo je široko poprište gdje je radnički pokret imao svog oslonca. Istovremeno na selo se djelovalo i iz pravca Varaždina, gdje je radnički pokret bio jak, naročito među tekstilnim radnicima ondašnje tvornice »Tivar« gdje je radio Lončar Ivan iz Đelekovca, koji je uz naprijed spomenute drugove iz Zagreba s još nekoliko komunisti iz Varaždina, također pozitivno djelovao na selo Đelekovec. Korištene su sve društvene organizacije preko kojih su se provodile napredne ideje radničkog pokreta. Na primjer u nogometnom klubu »Osvit« i oko njega skupljala se napredna omladina, koju pod vidom sportske aktivnosti nije bilo teško skupiti, pa se taj vid okupljanja koristio za političko djelovanje. Tu su direktno djelovali Lončar Ivan i Vidatić Đuro, koji je provodio direktive svoga brata Blaža, odnosno preko njega direktive Partije. Ova dvojica bili su aktivni nogometaši pa je njihov politički rad bio na taj način kamufliran pred tadašnjim režimom.

Ogranak »Seljačke sloge« također je korišten za političko djelovanje među masama. Pod taj vidokrug rada pripadala je i seoska knjižnica i čitaonica koja je još u ono vrijeme imala dosta dobrih knjiga. Bilo je pozitivno to što je pored starih u knjižnicu bio ućlanjen i dobar dio omladine. U selu je postojala i diletantska grupa koja je vrlo aktivno radila. Za njen rad naročite zasluge imao je Vidatić Ivan, također brat Vidatić Blaža. Ivan je bio režiser. Na svom repertoaru imali su komade i skečeve koji su uz zabavu retirali i težak život siromašnog seljaka, izrabljivanog od bogatih, čiji život je bio istovjetan izrabljivanju radnika u tvornici. Grupa je radila konstantno, uvježbavajući jedan do dva komada godišnje, naravno, kada su to dozvoljavali poljoprivredni radovi. Isto tako u sklopu »Seljačke sloge« postojalo je mješovito pjevačko društvo pod rukovodstvom Maltarić Marka, koji je s uvježbanim pjesmama uz diletantsku grupu sudjelovao na seoskim priredbama. Ovdje treba još spomenuti da je u selu bio tečaj za esperanto, kojeg je organizirao predratni komunist Japić Tomo iz Ludbreških Seseva. I taj vid rada bio je ko-

rišten za političko djelovanje. Preko ženskog društva »Hrvatsko srce« politički se djelovalo na žene, jer je njena tajnica Pavlek Kata, iako politički neorganizirani komunisti, provodila ideje radničkog pokreta i u tom pravcu djelovala na žene. Dovoljno je reći da su žene kao društvo slale pakete u kaznionicu Lepoglava zatvoreniku okuđenom zbog komunizma.

Iz ovih nekoliko rečenica može se zaključiti koliko je bio bogat društveno-politički život u Đelekovcu, to prije što je neke stvari trebalo vješto kamuflirati pred tadanjim režimom. U to vrijeme sagrađen je i društveni dom gdje se taj društveni život odvijao. U selu se raspačavala radnička štampa, sakupljala Crvena pomoć, prilozi za španjolske borce, održavani su ilegalni sastanci, na kojima su drugovi »iz vana« objašnjavali, naročito Vidatić i Čoklica, svjetsku političku situaciju i ukazivali na opasnost koja Jugoslaviji prijete od fašističke Njemačke i Italije.

Iz ovog se vidi da je selo Đelekovec spremno dočelako slom stare Jugoslavije, znajući da se treba oduprijeti okupatoru, jer je KPJ preko navedenih drugova na to pripremala omladinu i starije koji su prihvatili ideje radničkog pokreta.

Napominjem da je Vidatić Blaž bio uhapšen i strijeljan u Kerestincu 1941. g.

Dolaskom na vlast, ustaše su u prostorijama bivše tvornice na »Danici« u Koprivnici osnovali logor kuda je bio dopraćen Santo Gabrijel, zvani Kum, komunisti iz Varaždina, koji je još prije sloma stare Jugoslavije dolazio u Đelekovec po zadatku Okružnog komiteta KP Varaždina. Organizirana je veza i Santo je sretno »izvučen« iz logora i prihvaćen u Đelekovcu. Otada je Đelekovec baza za prihvatanje i sakrivanje ilegalaca. Kasnije se u kući Lončar Andrije i Pavlek Kate sakrivaju Okreša Ivan i Vidović Marija zvana Abesinka, kojima je u Varaždinu prijete opasnost da budu uhapšeni. Sakrivale su ih i hranile Lončar Jela, Pavlek Kata i Anđelka. Početkom 1942. Abesinka je iz kuće Pavlek Kate prebačena preko veze u Kalnički odred, a u proljeće iste godine poginula je u Jalkovcu kod Varaždina. Poslije teške borbe na Spanovici u Slavoniji u kuću Pavlek Kate dolazi preko veze iznemogao i bolestan partizan Pračaić Dragutin. Neko vrijeme oporavljao se kod Virius Cile. Nakon ozdravljenja prebacuje se u svoju jedinicu. Također 1942. u kuću Gregurek Ivana-Pikača dolazi i sklanja se ranjeni Blažić Antun zvani Šimun, koji je 1943. poginuo kao član OK KPH Varaždina, a poslije rata proglašen je narodnim herojem. Tu ga njeguje Ivanova žena Kata uz pomoć Pavlek Kate i Anđele. Osim ranjenih i bolesnih, u ove kuće dolazili su i terenski radnici koji su bili u ilegali, pa ne treba posebno spominjati u kakvoj su opasnosti te kuće bile. Kuća Gregurek Ivana bila je stalna baza terenskih radnika, gdje su se održavali i ilegalni sastanci. Žena mu, Gregurek Kata, bdjela je nad njima kao majka i dežurala da se ne ot-

kriju njihova skloništa i kao sinove i kćeri ih dočekivala i ispraćala.

I omladini su se mogli povjeriti najsloženiji zadaci pa u Đelekovec 1942. dolazi član SKOJ-a Varaždin Milica Pavlič-Kata radi formiranja SKOJ-a. Vremena se ne sjećam, ali moglo je biti ljeta, jer je sastanak održan vani (blizu Đelekovca). Grupa je osnovana od 6 članova sa sekretarom Harmadi Ivanom, a ostali članovi su bili: Gregurek Stjepan, Pavlek Anđela, Gregurek Ivan, Kanižaj Drago i Kranjčec Mijo. Grupa je radila vrlo aktivno, naročito na okupljanju omladine tako da je na sebe ubrzo vezala oko 30 omladinaca i omladinki. Preko SKOJ-a raspačava se ilegalna štampa, pa ja, Pavlek Anđelka, idem na vezu u Varaždin otkud donosim ilegalne letke. Preko SKOJ-a organizirana je kurirska veza, a također i veza sa OK KPH i OK SKOJ-a Varaždin.

U jesen 1942. kod Pavlek Kate dolazi Dobrila Ante Pepo, tada član ili sekretar OK KPH Bjelovar, da preuzme od OK KPH Varaždin sve organizacije u selu. Tako grupu SKOJ-a mjesto Milice Pavlič treba da obilazi netko s nadimkom Tabi iz Novigrada koji je bio predstavljen grupi kao sekretar KK SKOJ-a Koprivnice. Koliko se sjećam, on je s grupom održao jedan sastanak i to u kući Virius Mirka i Cile. Datum tog sastanka se ne sjećam.

Međutim, ja, Pavlek Anđelka, osim rada u grupi SKOJ-a dobivam još jedan zadatak. Ne znam da li je to bilo pod konac 1942. ili početkom 1943. Kenđel Josip-Sijedi dao mi je zadatak da radim i u organizaciji AFŽ-a s napomenom da prethodno moram na 8-dnevni kurs na kome ću dobiti osnovne smjernice o radu na tom području. Nisam znala kuda trebamo ići, samo sam jednog dana u siječnju 1943. (ne znam kojeg datuma) trebala doći u Novigrad na vezu kod Tabija gdje će me čekati veza za dalje. U Novigradu na toj vezi našla sam Antu Dobrilu koji me odveo u Đurđevac gdje mi se pridružila Markač Jalža (kasnije poginula u NOB). Dalje smo išle partizanskim vezama i stigle u Zvečevo gdje je pri Oblasnom odboru AFŽ-a za Slavoniju održan osmodnevni kurs o radu sa ženama. Tu smo dobile zadatak da mi, s neoslobođenog terena, po dolasku kućama, u svom i okolnim selima formiramo odbore AFŽ-a.

Zajedno s Jalžom vratila sam se kući istim putem i došla 1. 2. 1943. Odmah kam u Đelekovec formirala Inicijativni odbor AFŽ-a u siječnju 1943. Sastanak sam održala u stanu Kanižaj Jelke u Đelekovcu. Pored Jelke bile su prisutne: Pavlek Kata, Pavlek Marica, Virius Cila i Gerencer Cila. One su sačinjavale Inicijativni odbor. Za predsjednicu je izabrana Pavlek Kata, a za tajnicu Kanižaj Jelka. U drugim selima sam osnovala Inicijativne odbore.

U Torčecu sam stupila u vezu sa Grotić Slavom. Sve smo dogovorile za formiranje odbora, ali nisam stigla dalje jer je u Đelekovcu bila provala Skojevske organizacije i hapšenja starijih drugova.

Dana 4. ili 5. III 1943. uhapšen je Cmrk Ivan, grafički radnik u Koprivnici, stanovao je u Đelekovcu. Znam da je bio komunist. Kod hapšenja dao se u bijeg, ali je ranjen i tako je dospio u ustašku policiju. Nakon hapšenja Cmrka, iako nismo znali tko je izdao, skojevska grupa bila je spremna za odlazak u partizane. Iako smo bili taj dan sa Harmadi Ivanom, sekretarom, nismo se stigli organizirati povući, jer je daljnje hapšenje nastalo još iste noći. Tražili su sve skojevce (ne po imenima, jer ih nisu znali, već po drugim obilježjima), a hapsili su i starije drugove i drugarice. Svi skojevci su se izvukli i većina (za 4 dana) prebacili u partizane. Ja sam pukim slučajem izbjegla hapšenje (tražili su me u kući), ali je uhapšena majka Pavlek Kata. Koliko se sjećam, od žena su još uhapsili Pandurić Margaretu, ženu Pandurić Franje, predratnog komuniste, a mislim da je bila uhapšena i Horvat Kata. Prve dvije otjerane su u logor u Sisak. Iz tog su logora regrutirali radnu snagu za Njemačku, a budući da su one tada bile već starije, a dokaza za suradnju sa NOPom nisu imali, puštene su kućama.

Napomena: Pavlek Katu su na policiji teretili za kćerku, ali se ona pod izgovorom »ne znam« izvukla i zato je prebačena u Sisak. Osim naprijed kratko navedenih podataka o sudjelovanju s NOP-om Pavlek Kate, dodajem da je ona po zadatku OK KPH Varaždin u ljetu 1942. išla na vezu sa OK KPH Krapina i spojila prekinutu vezu ta dva komiteta.

Ja sam se negdje 7. 3. 1943. uspjela povezati s OK KPH Varaždin i tako sam došla u Kalnički odred.

Iako moj rad u selu Đelekovec tada prestaje, osim što sam jednom, došavši u selo održala uspjeti masovni sastanak sa ženama Đelekovca (vremenski ne mogu odrediti kada je to bilo, ali znam da je održan u zgradi općine), znam da je poslije hapšenja i odlaska u partizane pojedinih drugova, nastalo kratko zatišje, ali se ubrzo počelo s radom. Harmadi Ivan je iz jedinice poslan na rad s omladinom. Tako je vrlo brzo formirana nova skupina SKOJ-a. Vuljak Stjepan, koji uopće nije bio kompromitiran, vraćen je u selo da organizira dalji rad s NOP-om. Pošto je Vuljak bio stariji, dobio je zadatak da radi sa starijima i sa ženama, čiji odbor je sada bio krnj jer je predsjednica Pavlek Kata bila uhapšena. Sada se organizirani rad sa ženama odvijao preko Kanižaj Jelke, a znam da je tokom 1943. i kasnije u selo dolazila kao politički radnik Cvrtila Katica-Seva, Usorac Zorka-Ruža, koja bi mogla nešto više reći o tom vremenu. Znam da su žene u Đelekovcu bile naročito aktivne kad je oslobođena Koprivnica 1943. Bila sam prisutna kada je zaprežnim kolima stigla pošiljka hrane na Kalnik iz Đelekovca, namijenjena partizanima. Tada je i na masovnom sastanku žena biran odbor i mislim da je za predsjednicu bila izabrana Virius Cila, a za tajnicu Kanižaj Jelka.

1943. bio je masovan odlazak u partizane. Omladina je pod barjakom promarširala kroz selo, odlazeći u NOB. U partizane su otišle omladinke i žene: (ranije Pavlek Anđelka), Pavlek Dragica, Hlišć sada Vidatić Dragica, Hlišć sada Ilibašić Slavica, Levak Barica, Lončar Katica, Gregurek udata Šenjuga Katica, Rašanec Dragica, Vuljak Dragica, Šantl Ljuba, Kanižaj Ljuba, Sabol Milka (Gregurova), Androić Anica, Spevan udata Gregurek Katica, Gregurek Marica, Gregurek Ankica, Spevan Ana, Kolarić Mara, Petak Dora rođ. Samoščanec, Čizmak Štefica. Moje sjećanje nije potpuno, ispuštala sam sigurno one koji su zaslužili da ih se sjetimo.

Ja sam po dolasku u partizane neko vrijeme bila u Kalničkom odredu, a zatim po odluci OK KPH Varaždin otišla sam na rad sa organizacijama AFŽ-a kotara Ludbreg. Kooptirana sam u KK KPH Ludbreg, odgovorna u komitetu za rad sa ženama. Bila sam član Okružnog odbora AFŽ Varaždin. Kasnije (ne znam da li 1943. ili 1944.) bio je formiran Oblasni odbor AFŽ-a za Zagrebačku oblast, pa sam bila član i toga odbora. U jesen 1943. bila sam na Okružnoj konferenciji AFŽ za okrug Liku koja se održavala u Krbavici. Tu sam bila u ime žena okruža Varaždin.

Moj rad u AFŽ bio je sve do oslobođenja, kada sam prešla na drugu dužnost.

Budući da sam radila za vrijeme rata u organizaciji žena na području bivšeg kotara Ludbreg, u koji spada Rasinja, dolazila sam u sela koja sada pripadaju općini Koprivnica. Moj rad na tom terenu datira od maja 1943., a do tada s njima nije nitko radio organizirano. Uskoro sam u rasijskoj općini formirala odbore AFŽ-a.

Pokušat ću nabrojiti imena žena na koje sam se prve obraćala.

U Kutnjaku bile su aktivne Maljak Ivka, Friščić Milka i Draga, Međimorec Mara, Jazvec Mara i druge. U Antolovcu Špičko Katica, Međimorec Paula i Mara. U Kuzmincu Kalman sada Zečević Katica, Jagić Ruža, Sokač Bara. U Rasinji Takač Marija, Hanžek Katica, Poštenik N. U Vojvodincu Andrašec Olga. Ona je djelovala i u selu Gorica, pa je i u tom selu formiran odbor AFŽ-a. U Grbaševcu bile su Bregović Kata, Mraz Treza i Vutuc Jelka. U Koledincu Tot Milka (predsjednica), Grandić Dragica (tajnica), Srpak Katica i Kolman Ana. U Cvetkovcu bila je naročito aktivna Posavec Štefa koja je i uhapšena kao predsjednica odbora AFŽ-a u rano proljeće 1944. s još nekoliko drugova i drugarica, članova NOO i AFŽ. Svi su strijeljani u Ludbregu.

Za selo Kuzminec spomenula sam aktivnu suradnju Jagić Ruže. Ona je bila primljena i za člana KP. U proljeće 1944. prešla je u ilegálnost jer se pojačao ustaški teror u Koprivnici i Ludbregu, pa se ona i brat joj Vinko, član SKOJ-a, i Vutuc Franjo, sekretar Općinskog komiteta KPH Rasinja, sklonila u jednu kuću u Vojvodincu. Bili su izdani i sve troje je strijeljano.

Na ovom području bila je još jedna kuća baza partizana — terenskih radnika i to između sela Grbaševca, Kuzminca i Koledinca. Za tu kuću ne znam kojem je od tih sela pripadala. To je bio mlin na potoku Gliboki vlasništvo Jože Ivana. Njegova žena Ivka brižno je uz svog muža sakrivala i hranila partizane, a kćerka im Anđelka bila je kurirska veza.

Neke od ovih drugarica odlaze u partizane. Tako već u ljeto 1943. odlaze Kalman Katica iz Kuzminca sa cijelom familijom. Špičko Katica iz Antolovca s mužem odlazi u partizane. Poslije odlazi Andrišec Olga iz Vojvodinca, Tot Milka iz Koledinca, Takač Marija iz Rasinje.

Kada su u jesen 1943. bili oslobođeni Koprivnica i Ludbreg, pored ostalih konferencija na kotaru Ludbreg, održana je i Općinska konferencija AFŽ za Rasinju, na kojoj je bio biran Općinski odbor. (Imena se ne sjećam). Toj konferenciji u Rasinji prisustvovala su i žene iz Đelekovca.

Tadanjoj općini Rasinja pripadala su i neka sela Kalničkog kraja. U sjećanju su mi ostale Sbrljan Boja iz Ivančeca, čija je kuća bila partizanska baza. Kćerka joj Vitanović sada Arambašić Milka bila je član KK SKOJ-a Ludbreg. Boja je vršila i kurirsku službu. U proljeće 1943. bila je uhapšena i otpremljena u logor Sisak, a kasnije je puštena. U Segovini predsjednica AFŽ-a bila je Sbrljan Milka, a kćerka joj Brankica bila je član SKOJ-a.

Severović Milka, žena Severović Nikole, narodnog heroja, bila je član Okružnog odbora AFŽ-a Varaždin i kotarskog odbora NOO Ludbreg. Radila je na području Kalnika. Sada živi u Beogradu.

Moram spomenuti i Severović Mariju iz Belanova sela, koja je uz bolesnog muža i dvoje male djece uvijek našla vremena za nas, a dala mi je i zadnji krumpir. Takve Marije živjele su u svim selima u koja sam navraćala kao politički radnik.

Još napominjem da je za vrijeme oslobođenja Koprivnice i Ludbrega u jesen 1943. pri Okružnom odboru AFŽ-a Varaždin organiziran kurs AFŽ-a, a održavao se u selu Ivančec. Imena žena ne mogu točno navesti. Predavanje je ženama držala Đerđa Marija. Tu je bilo žena i iz područja Rasinje. Organizaciju i prehranu preuzele su na sebe članice AFŽ-a Ivančeca i okolnih sela.

Izjava Kolenko Darinke rođene Nježić

Rođena sam 1917. u Jeduševcu, od oca Milana, stalno prebivam u Delovima kbr. 107, učesnik NOR-a od početka 1943.

Surađivati sam počela 1941. sa svojim mužem Jakopović Jovom. U našoj kući bila je stalno veza partizanskih kurira i ilegalaca od kojih smo dobivali zadatke kao što su prikupljanje informacija, rasturanje letaka i drugo.

Negdje u rano proljeće 1943. osnovan je Mjesni odbor AFŽ-a kada sam izabrana za pred-

sjednicu odbora. Od tada sam još aktivnija. Prikupljale smo hranu, odjeću, zavoje, lijekove. Poseban zadatak mi je bio prikupljanje informacija o kretanju neprijateljske vojske o čemu sam slala pismene izvještaje drugu pod imenom Hrabri, pravo mu ime ne znam.

Odbor se sastajao često. Kod svakog sastanka dogovarale smo se odmah za slijedeći sastanak tako da nismo morale slati pozive ili na drugi način obavještavati o sastanku. Sve što je bilo skupljeno, drugarice su meni predavale i onda su dolazili drugovi i odvozili prikupljene stvari. Veoma je važno da je među nama ženama vladala velika iskrenost i solidarnost, nije bilo straha da će koja uraditi nešto što se protivi našim zadacima, povjerenje je bilo na visini. Na tim zadacima radilo je desetak žena.

Početkom 1944. uključila sam se u komandu Bjelovarskog područja gdje sam ostala do kraja rata. Odlaskom u Bjelovarsko područje prešao je moj rad u Delovima.

Izjava Pavković Drage rođene Štrbac.

Rođena sam 1920. u Velikom Pogancu, od oca Stanka, sada stalno prebivam u Velikom Pogancu, kbr. 37.

Za NOO saznala sam preko svoga muža Steve koji se već 1941. povezao s partizanskom grupom u Osijeku. Zajedno smo izvršavali zadatke i radili u konspiraciji sve do 1942.

U 11. mjesecu došla je u Veliki Poganac veća grupa partizana iz Slavonije, a s njima i drugarica Ruža i njen muž liječnik Frasn Ivica. Nakon njenog dolaska u naše selo, organiziran je sastanak na koji su pozvane žene našeg sela. Sastanak se održao u farofu. Bilo je prisutno oko 20 žena. Ruža je govorila o značaju i potrebi osnivanja Mjesnog odbora AFŽ-a, o emancipaciji žena, mogućnosti da i žene budu učesnici rata, o potrebi prikupljanja hrane, posteljine, zavoja i ostalog što je bilo potrebno za bolnicu na Kalniku.

Istog dana osnovan je Mjesni odbor AFŽ-a od 7 članica, a ja sam izabrana za predsjednicu tog odbora.

Na prvom sastanku podijelile smo zadatke koje je Odbor na sebe preuzeo. Drugarice koje su bile prisutne na osnivačkoj sjednici preuzele su na sebe agitaciju oko svojih bližih jer se nije smjelo svakom vjerovati zbog ranjenika smještenih na Kalniku.

Jedan od važnih zadataka bilo je skupiti što više plahti, sašiti pelerine za partizane koji će tako odjeveni lakše nesmetano ići po snijegu. Prije osnivanja bolnice, mi smo skupljali hranu koja se otpremala na položaj za borce. Kada je partizanska vojska dolazila u selo, tada su žene imale zaduženje da pripreme hranu za borce i da ih smjeste po kućama koje su bile sigurne.

Nakon što je otvorena bolnica na Kalniku, skupljale smo hranu, zavoje i sve što je bilo

potrebno za bolnicu. Pekle smo kruh koji se u velikim količinama otpremao u bolnicu, a to je zahtijevalo posebnu hrabrost i umješnost, naročito kada je u selu bila neprijateljska vojska. Ovakvu aktivnost provodile su žene sve dok selo nije bilo zapaljeno od ustaša.

Veliku ulogu odigrale su žene oko pripremanja boraca za oslobođenje Koprivnice. Žene su 10 dana, dan i noć, radile na pripremanju hrane, zavoja i ostalog za naše borce.

1943. primljeno je u KP nas 5 drugarica, a samo je jedna postala aktivni borac i to Fajtović Milena.

1944. zapaljeno je naše selo i prestao je rad AFŽ-a (Mjesnog odbora) jer nas je većina iz sela otpremljena preko Mađarske u Bačku.

Izjava Pavković Milke

Rođena sam 1913. u Velikom Pogancu, kći Tome i Mileve, sada stalno prebivam u Vel. Pogancu, kbr. 34.

1942., kasno u jesen, došli su u naše selo partizani — proletari koji su vodili borbu u Malom Pogancu dva dana ranije. Narod ih je dočekao s velikim veseljem.

Moj suprug i ja vodili smo trgovinu u našoj kući. Preko Smiljanović Čede saznala sam da je u našem selu, nakon kratkog vremena od dolaska partizana, formiran Mjesni NOO Vel. Poganc.

Već 1941. u 11. mjesecu k meni je došla Julka Dulikravić, sada pokojna, i rekla mi da u Osijeku postoji jedna grupa partizana koji povremeno navraćaju i u naše selo i da bi za njih trebali prikupljati hranu i da bismo im trebale osigurati smještaj. Ja sam tada počela davati svoje živežne namirnice, a i iz trgovine šećer, brašno, kavu, cigarete i drugo.

Negdje u 11. mjesecu 1942. preko Steve i Drage Pavkovića pozvana sam na sastanak žena u farof. Sastankom je rukovodila drugarica Ruža koja se predstavila kao liječnica. Tu je osnovan Mjesni odbor AFŽ-a, a članice su bile: Draga Pavković, predsjednica, Spasenija Pavković potpredsjednica, Anka Gojković, tajnica, Jovanka Dulikravić, blagajnica, Spasenija Pavković, Pavković Milka i Mileva Fajtović.

Moj rad bio je veoma otežan jer moj muž nije bio spreman sudjelovati i surađivati s pokretom.

Žene su sakupljale hranu, rublje, naročito posteljenu, rakiiju koja je bila potrebna u bolnici za dezinfekciju, živinu i ostalo što je bilo potrebno za bolnicu na Kalniku. Hrana se prikupljala na određenim mjestima i nisu svi znali kuda se otprema da se ne bi otkrila bolnica. Koliko je meni poznato za bolnicu su znali samo Pavković i Đurašević.

Izjava Ružman r. Grubačević Milke (Pulja)

Rođena sam 1913. u Javorovcu, od oca Ilije, sada stalno živim u Javorovcu, kbr. 12.

Za NOP saznala sam od svog supruga odmah 1941. jer je on ranije bio član KPJ, još od 1939. g. Kod pripremanja prve akcije na Novigrad Podravski, u mojoj kući se sakupljala Javorovačka grupa koju je vodio Milivoj Marijan.

Nakon hapšenja i strijeljanja moga supruga, ja sam početkom 1942. preselila svome ocu u Javorovac.

U kuću mojeg oca vrlo često su navraćali razni politički radnici koji su bili zaduženi za ovaj teren. Moj rad u to vrijeme sastojao se u prenošenju poruka.

Koncem 1942. osnovan je Mjesni odbor AFŽ-a. U odbor su izabrane: Halapa Milka i Marijan Katica koja je bila izabrana za predsjednicu. Ostalih se ne sjećam.

Na sastancima smo raspravljali o prikupljanju hrane, odjeće, posteljine, zavoja, o plentenju čarapa, prenošenju pošte i o ostalim zadacima. Jedan od glavnih zadataka bio je održavanje veze sa suradnicima. U Javorovcu, zahvaljujući dobro organiziranoj organizaciji žena, veza nije bila prekidana.

Koncem 1944. prešla sam sa zbijegom preko Mađarske u Bačku. Poslije rata bila sam član Kotarskog odbora AFŽ-a. Učesništvo u NOB priznato mi je od 1941. Bila sam potpredsjednik Kotarskog NOO Koprivnica 1943. g.

Sjećanja Kate Šoštarić

Kotarski odbor AFŽ-a osnovan je 8. marta 1943, a u odbor su ušle Kata Šotarić, Zorka Usorac-Ruža i Novoselec Katica-Seva. Mi smo dobile zadatak da počnemo ozbiljan rad sa ženama, iako su se žene uključile u borbu odmah 1941. Osnivale smo ilegalne odbore jer nismo tada još imali oslobođenog teritorija. Trebala je visoka svijest da se radi na našem području, jer nismo imali velikih šuma ili većeg oslobođenog teritorija. Mi smo imali velika sela i dobre ceste, a mi smo i dobra žitnica pa je okupatoru bilo posebno stalo do našeg kraja. Organizacija AFŽ-a radila je zajedno s ostalim organizacijama.

Kad je u lipnju 1943. poginuo komandir naše udarne grupe Kemić Josip i Horvatić Ivan, grupa se uglavnom raspala, naime, preživjeli su otišli na Kalnik u odred, a na terenu smo ostale mi, žene. Mi smo nastavile rad, iako pod težim uslovima. Sastajale smo se samo noću, danas smo bile u jednom selu, su tra u drugom. Osnivale smo odbore AFŽ-a i NOO i odlazile na sastanke čak i omladinskih organizacija. Dolazile smo u naše baze, a naše su članice znale gdje se nalazimo, tj. gdje su naše baze, ali mi smo bile sigurne. Skupljala se hrana koja se, sjećam se, preko veze slala čak u Liku. Lijekove smo nabavljali samo u Koprivnici gdje su bile apoteke, a to su radile žene. Bilo je raznih metoda kako pridobiti ljude za naš pokret, a to nam je bio važan zadatak, tj. omasoviti našu borbu.

Još mi je sada u sjećanju omladinka Jeli- nić, imena se ne sjećam, koja je poginula 1941, sjećam se Marije Rojčević koja je bila pred- sjednica u Plavšincu, bila je član NOO-a, pogi- nula je. Kapelj Smilja je poginula 1944. g. u Hudovljanima, Marica Prvčić i Katica Gaži su zaklane na Ciglani u Koprivnici. Poginulih i ubijenih žena bilo je mnogo.

Na sastancima smo tumačile koji su ciljevi naše borbe, što dobivamo poslije rata, kakav će biti naš budući život, učili smo o marksiz- mu, a nepismene smo opismenjivali.

I prije oslobođenja Koprivnice, imali smo poluoslobođeni teritorij kao što je bio Javo- rovac, Srdinac, Donja Velika, Gornja Velika. Tu smo se mogli sklanjati.

Mi smo za vrijeme rata vodile brigu o djeci i o starim ljudima, o bolesnima i nemoćnima.

U srpnju 1943. osnovali smo Okružni NOO za kotareve Bjelovar, Križevci i Koprivnica. Ja sam bila predsjednik kotara Koprivnica i do- bila sam zadatak da osnujem Kotarski NOO Koprivnica u roku od 14 dana. Poslije toga tre- bali smo se okupiti u olovačkim vinogradima na bjelovarskom kotaru i podnijeti izvještaj šta je tko uradio. Ja sam svoj zadatak izvršila na vrijeme prije drugih što mi je bio veliki uspjeh, a još više što sam u odbor dobila čla- nove Seljačke stranke pa je za predsjednika toga odbora bio izabran Franjo Gaži iz Hlebi- na. U Kotarskom NOO-u bilo je osim mene još žena. Mileva Cetušić bila je zadužena za križe- vački kotar.

Mi smo žene bile ravnopravne s muškarci- ma i jednako smo izvršavale zadatke.

Šimekovi (prema tekstu objavljenom u »Glasu podravine« 4. lipnja 1976. god., autor B. Loborec).

Šimekovi u Koprivnici zovu porodicu Šimek i Blažek i to: Miju Šimeka, njegovu su- prugu Mariju Šimek, njenu sestru Baricu Bla- žek i njihovu majku Blažek Katu.

Prije rata živjeli su u Legradu Marija i Mijo Šimek, a kad je Legrad prisvojila fašis- tička Mađarska, došli su u Koprivnicu gdje su radili u tadanjem hotelu »Križ« (Marija, Mijo i Barica), u kojem se nalazio vojni ma- gazin pun oružja, i u koji su dolazili domo- brani-koturaši među kojima su mnogi radili za partizane (Ivan Pancina, Franjo Vajser, Lju- bomir Kuba i drugi), tu dolaze i napredni ko- privnički profesori (Maja Veseli, Bosiljka Lje- pava, direktor gimnazije Perković i drugi) do- laze i Nijemci, ali i ilegalci (Ante Dobrila Pepo i Stjepan Kendel Sijedi). Budući da je Mijo još za vrijeme šegrtovanja prihvatio ideje KP, od prvog dana oni pomažu NOP, a u hotelu »Križ« imaju za to mnogo mogućnosti. Od po- moći logorašima na »Danici«, pa uzimanje iz vojnog magazina u »Križu«, prenošenje oružja i lijekova, skrivanju ilegalaca, raspačavanju le- taka i partizanskih brošura. Mijo Šimek, se- kretar partijske organizacije (članovi Tomo Be- šenić, Luka Horvat i Lazo Horvatovski) 6. ožuj- ka 1943. uhapšen je, batinjan i mučen, a njegovi

suradnici domobrani mu pomažu da bježi iz zatvora, a iz hotela »Križ« protjerana je i Ma- rija Šimek i njena sestra Barica Blažek, koje se sklanjaju k mami u Peteranec i zajedno s njom nastavljaju ilegalni rad. Neko vrijeme u Peterancu se skriva i Mijo Šimek i dobiva za- datak da osnuje ilegalni NOO za grad Kopriv- nicu. Kod rješavanja toga zadatka pomažu mu žena Marija, Barica i Kata Blažek. Dok je za- sjedao novi NOO, žene čuvaju stražu. U oslobo- đenoj Koprivnici Mijo Šimek postaje tajnik GNOO-a, a 9. siječnja 1944. odlazi u 17. brigadu. Marija i Barica odlaze u virovitičko područje, gdje rade u vojnoj ustanovi do oslobođenja.

Uspomene Marije Šimek i ses- tre joj Blažek Barice

Marija Šimek rođena Blažek u Peterancu, sa stalnim boravkom u Koprivnici M. Gupca 6, Blažek Barica rođena u Peterancu, sada stal- no živi u Zagrebu, Albaharijeva 7.

13. 8. 1942. Kulić Ante, glavni oficir za snab- djevanje u Koturaškoj bojni u Koprivnici, od- lazi na motoru sa Bukvić Rudijem prema Va- raždinu kod vrtlara radi povrca, a svrha je bila konačni dogovor u Ludbregu sa partizani- ma da napadnu Koturašku bojnu na trkama koje su se trebale održati 15. 8. 1942., ali su trke propale jer su oba oficira poginula. Ku- lića su prevezli u mrtvačnicu, a Bukvić je umro na operacionom stolu. Odmah dolazi Pan- cina i zajedno sa Blažek Baricom odlazi u mrt- vačnicu da mu iz bluze (gornjeg džepa) uz- memo propusnicu i petokraku. Blažek Barica i Marija Šimek su znale da to ima kod sebe jer im je na odlasku pokazao.

U 10. ili 11. mjesecu 1942. obje sestre u ho- telu dvore goste i čuvaju stražu jer se u Šime- kovoj spavaćoj sobi održavao partijski sasta- nak. Dolazili su Maja Veseli, Bosiljka Ljepava, Horvatski Braco, Petrović Marko i drugi. Bilo je teško držati stražu jer se moralo odstraniti kuharicu iz kuhinje iz koje se išlo u sobu.

Mislim da je to bilo u 9. ili 10. mjesecu 1942. Ja dođem iz Peteranca i kod vrta Jožeka Benotića sretnem sestru (Baricu) koja je u cekeru prenosila bombe i pištolje. Bilo je oko 20 pištolja i oko stotinu ručnih bombi i mu- nicije za pištolje. Između gostionice Krčmar i Benotić bila je staza, a Benotićev je vrt bio idealan ako bi se trebalo skloniti. Tu nas je čekao i materijal preuzeo Cmrk Ivo zvan Jovo iz Đelekovca. Kasnije su ga ustaše uhvatile.

To je bilo jako teško ne samo prenositi nego uzeti iz skladišta u dvorištu. Najprije smo sve sakrile u šupu među drva, a onda smo to prenosile u stan između vojske također u ko- šarama za drva. U stanu smo to stavljale u tašku i košaru i tako prenosile na rečeno mje- sto.

6. 12. 1942. bio je nikolinski sajam na koji su došli ilegalci Ušorac Zorka-Ruža i Dobrila Ante-Pepo. Oko osam sati oni su jeli u hotelu, a Šimek kaže svojoj ženi: »Za onaj stol odnesi

kuhanog vina, to su partizani.« Ja ih do tada nisam prepoznala. Taj muški otišao je kod Šimeka u šank, a na to dolazi ustaški agent Sekula Tomo i kaže: »Partizani su u Koprivnici, moram pogledati hotel gore«. Šimek mu kaže: »Možeš, ali da popiješ prvo s nama. Ovo je prijatelj iz Đelekovca.« Sekula je otišao gore, a Pepo i Ruža brže prema Herešinu kroz dvorište i tako se to sretno završilo.

S punim kamionom oružja išli smo u 11. ili 12. mjesecu 1942. u Novigrad Podravski tobože po svinje. Pridružio nam se komandant Koturaške bojne Kostijal plemeniti Živanović. Bilo bi mi lakše da je sa mnom sestra Barica, ali ona je morala ostatu u hotelu. No šofer se snašao pa je pred Novigradom rekao da mu je nestalo benzina i neka mi idemo pješke dok on nađe benzin. Mi se skinemo, a on sve odveze u Javorovac. Mi smo kupili dvije debele gice i sretni se vratili što je dobro završilo. Poslije smo se smijali kako je komandant vozio municiju partizanima.

U hotelu »Križ« u sali iz koje se sada ide u baštu bila je smještena ambulanta-sanitet. Vojnik je vrata zaključavao tako da je kvaku svaki put izvukao van, a mi sestre nabavile drugu kvaku, ulazile smo unutra i uzimale sve do čega smo došle. Poslije smo saznale da je taj vojnik bio naš simpatizer. Mislimo da je tim rukovodio Milan Šinik.

Negdje u 12. mjesecu 1942. bio je u sobi skriven ilegalac Stjepan Kendel-Sijedi. Šimek ga je kamionom prebacio u Đelekovec.

5. 3. 1943. šalje me sestra Barica u salon šešira kod Anke Gregurek da vidim što je s njom i saznam da je uhapšena. Drugi dan sam išla pred Šimeka na stanicu da ga obavijestim o hapšenju i o Anki. Vraćali smo se po ulički između Vrhocija (danas) i vojske (Komande). Šimek je bio po zadatku u Petrinci. U toj ulički ustaškom agentu Šimeka pokazuje policajac Novosel. Tu su Šimeka uhapsili.

Bili smo sretni što šef policije Zubčić, zvari Brko, nije dao pretresti stan, nego nam je po Pancini poručio da budemo oprezne.

U 8. mjesecu 1943. povlači se iz Afrike divizija »Princ Eugen« i dolazi na odmor u Koprivnicu i Peteranec. U Peterancu je bila smještena na prostoru od općine pa do škole, tamo gdje je sada spomenik Galoviću. Kad je Barica išla iz dućana, kod crkve sretne Šegerc Granju sa Pepom. Šegerc kaže da idu k Belčiću kupiti čmelce. A zna se po što su išli.

Poslije Šimekovog bijega iz zatvora bilo nam je vrlo teško jer je on živio u ilegalstvu, većinom se skrivao u štaglju i na tavanu, a spavao je na našoj zemlji iza vrta.

Sestra je bila tobože bolesna pa sam ja bila na kurirskoj vezi s Koprivnicom. Kurirska veza bila je preko Jape Prosenjaka, a odlazila sam i Cikoviću, Gažiju i Loborcu.

U 8. mjesecu 1943. organiziran je sastanak u kući naše mame u Peterancu Katice Blažek i tada je formiran NOO grada Koprivnice. Iz Koprivnice svi su došli kod mog strica Tomine

Blažeka, a on ih je doveo preko vrtova k nama.

Blažek Katica, Šimek Marija i Blažek Barica su bile zadužene da drže stražu. Mi smo se mijenjale, a nije bilo lako jer stari susjed, ustaški nastrojen, sjedi na toplom štednjaku, grije hemeroide i gleda u naše dvorište. Drugi dan je pitao mamu: »Susjeda zašto si cijelu noć hodala po dvorištu?« A mama mu veli: »Vidite da prasica ima već preko 250 kila, pa je teško disala, davala sam joj vode i polijevala je da se ne zaduši.«

U 9. ili početkom 10. mjeseca (kad već ima mošta) idem (Barica) u Koprivnicu s tajnom poštom. Uvijek sam poštu stavljala u guvernala, a taj put stavim u tašku. Kod Čarde, tj. kod kasarni, sretnem se s učiteljom Vrankom. On mi daje signal očima, ali ja nisam skopčala šta je dok nisam došla do kasarni, a tamo Gestapo legitimira sve prolaznike. Čujem, govore našim jezikom, pa se snalazim, odmah im dajem mošt, oni su pili iz demžonke i tako me nisu legitimirali.

Za Šimeka je već bilo vruće u Peterancu pa ide na sastanak u Javorovac preko Hlebina, to je bilo 5. XI 1943. Vratio se oko 22 sata. Kod nas je bio tetkin sin i nikako da ode, a mi gorimo od znatizelje što ima novoga. Šimek poslije veli, kad je ovaj otišao: »Čekajmo pola noći, ako top opali, znači da je to napad na Koprivnicu. Ukoliko se to ne dogodi, ti, ženo, i ja moramo pobjeći, a ti, Bara, ostaješ dalje na vezi.« Nismo spavali cijelu noć, bili smo sretni.

Drugi dan oko 19 sati idemo mi (Šimek Marija, Mijo, bratić Barčanec Stjepan i Blažek Barica) kod strica Blažek Tome. Točno dolazimo pred njegova vrata, a iz grabe skaču ljudi. Šimek na brzinu otkopča pištolj i baci ga za lesu, a k nama prilazi jedan ustaša Sigčan (prije se bavio kopunarstvom) i kaže: »Miško, mi bježimo u Mađarsku, pozdravi mi familiju.« Bili smo sretni što nismo nabasali na ustašu Nemca, taj bi nas pobio.

U oslobođenoj Koprivnici morali smo svaki na svoj zadatak, Šimekica u Koprivnicu, a Barica je ostala u Peterancu.

Dobila sam zaduženje u AFŽ-u i u NOO-u, radila sam kao član odbora za prehranu.

8. 2. 1944. došla je u Peteranec jedna drugarica zadužena za AFŽ. Mislim da se zvala Ivana (poslije se udala za Štefanec Pepija). Organizirala sam sa ženama sastanak. Na sastanku smo vrbovale žene i podstrektivale ih na rad za partizane. Još i danas se sjećam svojih riječi: »Radile vi ili ne, ako sutra moramo otići, znajte da ćemo se vratiti kao pobjednici.«

U Peterancu se nalazio na odmaranju jedan bataljon (ne znam koje brigade i komandant tog bataljona i ta drugarica bili smo kod moje mame na večeri i časkali do 11 sati. Komandant ode, a mi samo što smo legle. Vratio se on i kaže da su ustaše zauzele Koprivnicu.

Brzo se to raširilo među aktivistima i zbornom mjesto nam je bilo ispred kuće Kašić Ivana

(sada ulica Frana Galovića) odakle smo krenuli u partizane, preko polja pravac Bregi. Srećom, prije Bregi sreli smo đaka Jovicu Mili-vojevića sa mljekarskom kantom i on nam kaže da ga je ta kanta spasila što je pobjegao iz Koprivnice. Kaže da ne idemo preko Bregi, već pod šumu prema Jeduševcu. U Srdincu smo bili na oslobođenom teritoriju.

Sjećanje Karlović Marije

1941. g. moj suprug i ja živjeli smo u Jeduševcu.

Zadaci su mi bili: obavještajni rad, sakupljanje hrane, lijekova, zavoja, odjeće, prihvaćanje terenaca, osiguranje i prebacivanje partizana na drugi teren.

Polovicom 1943. formirana je udarna grupa od desetak drugova koji su djelovali na tom području. Za tu grupu svakodnevno se kuhala hrana u kućama Ruže Karlović, Drage Štrbac i Marije Nježić. Ta se hrana svakodnevno otpremala drugovima na položaj, to je bio moj zadatak. Drugove smo obilazili i donosili hranu jednom dnevno. Da bi tu hranu nesmetano otpremale, koristile smo seljačka kola sa raznim alatom.

Klopčić Marija, član Okružnog komiteta, došla je na jedan sastanak žena da se dogovorimo o izboru delegata za formiranje Općinskog odbora AFŽ-a, koji je formiran sredinom 1943. u Plavšincu u školi. Na tom sastanku se vidjelo da je velik broj žena aktivan, uključen u rad NOP-a. Taj put sam bila predložena za kandidata Partije.

Nakon što je oslobođena Koprivnica, predloženo je da se u Jeduševcu održi miting žena, koji je održan u kući Nikole Nježića. Tom mitingu je prisustvovalo cijelo selo, pa i veliki broj muškaraca. Miting je zaista bio veličanstven.

U to vrijeme dobili smo zadatak da prikupimo plahte i da od njih sašijemo bijele ogrtače za slobodno kretanje naše vojske po zimi i snijegu.

Koncem 1943. prešli smo u Javorovac otkuda smo otišli u partizane gdje sam u veljači 1944. primljena za člana Partije.

Sjećanja Katice Cvrtila Ševe

Ja sam počela djelovati još 1941. i to preko mojega strica Cirkvenec Ivana koji je ubijen na Vojniću 1941. Puno je drugova tada ubijeno, a pobjegao je Mraz i Horvatić Ivan zvani Cuk. Mraza nismo dugo mogli pronaći na terenu, a Cuk je opet obnovio rad i obilazio veze koje su još ostale neprovaljene na terenu. Rad je bio vrlo težak, jer su ustaše kontrolirali sve, svakog tko je bio sumnjiv, proganjali su ga i pazili na svaki njegov korak.

Takav se rad nastavio sve do 1942. kada je Ivan Horvatić Cuk formirao odbor AFŽ-a u Novigradu Podravskom u kojem smo bile 4 članice: ja, Novoselec Katica partizanski zvana

Ševa, Ormuš Bara, Trnski Marija i Cirkvenec Bara. Mi smo imale zadatak da sakupljamo sanitetski materijal, odjeću i obuću. Ta je roba išla porodicama koje su bile ugrožene od ustaša, kojima su ustaše nekoga pobile, Partija se brinula za njihove porodice. Ormuš Mara je također od Partije primala novac s kojim je hranila svaju djecu. Tako smo radili sve do početka 1943. kada je nastala provala i svi smo morali ići u partizane.

Cijeli koprivnički teren je bio provaljen i svi smo se morali povući, ne sjećam se točno koji je to bio mjesec ili dan. Nakon toga smo se ponovo skupljali preko veze. Ja sam bila tri dana sakrivena u Srdincu u jednoj vučjoj jami. Mileva, žena Đure Grubačevića, mi je donosila jesti. I oni su bili ugroženi od ustaša, pogotovo srpska sela.

Rad nakon te jake provale bio je vrlo otežan, neke su otjerali u Jasenovac, neke poztvarali, pa je tada i Marijan Katica bila uhvaćena, mnogi su tada stradali, a, jasno, i mnoge žene. Mi, koji smo se naknadno sakupili po Miholjancu i drugim selima, otišli smo u Slavoniju. Tada je svaka od nas dobila zadatak kuda treba da ide. Novi koji su došli također su dobili zadatke kuda treba tko da ide. Tada su formirane udarne grupe po cijelom terenu, postavljale su se zasjede onima koji su maltretirali naše simpatizere.

Nakon što je formirana organizacija žena u Novigradu Podravskom, žene su primale zadatke sastajući se u poljima, po livadama, jer nismo smjeli održavati sastanke na drugim mjestima, budući da je neprijatelj bio svuda prisutan. Žene su prkosile na razne načine. Žene su radile pod zaista teškim uslovima. Kada sam otišla u partizane, moja je mama skoro umrla »od sramote«, to je sada teško reći, ali tako je bilo. Činjenica je da su žene bile jako hrabre, ako je koja bila uhvaćena, rijetko je koja izdavala naš rad ili imena žena.

U Kapeli je bila jako dobra veza, bila je neka drugarica Jelena i dva muškarca i kada nismo nikamo mogli, onda smo išli tamo u konspiraciju i čekali da se sve stiša. Bilo je uzasno.

Ne sjećam se točno kada je to bilo, kada smo pozvali na sastanak Katu Šoštarić, ali se više nije smjela vratiti, ostala je u Bridinama to su bili neki konaci. Na tom je sastanku bio prisutan Cuk, Zorka Usorac-Ruža i Sijedi. Mislim da je to bila 1943. godina, ali koji je bio mjesec, ne bih se mogla sjetiti. Katina je sigurnost bila ugrožena. Znam da je i prije surađivala preko Čuka u Hlebinama.

Kasnije smo Kata Šoštarić i ja dobile zadatak da formiramo odbor AFŽ-a na terenu, pa smo osnovale odbore AFŽ-a u Plavšincu, Javorovcu, Srdincu i u drugim mjestima, a Kata je bila zadužena i za NOO-e.

1943. u 9. mjesecu formirali smo u Hampovici Okružni odbor AFŽ-a. Na taj skup je došao i Viktor i jedna drugarica iz glavnog

odbora žena koja je ostala na ovom terenu, to je bila Slava Zastavniković koju smo zvali Krunka.

Zatim smo pozivali žene na tečajeve koji su trajali po tri dana. Govorili smo o političkoj situaciji, o NOB-u. Takvi tečajevi bili su organizirani u Mostima i Poljančanima. Žene su se s tečajeva vraćale svojim kućama, a kasnije, kad se nisu mogle vratiti, odlazile su u partizane. Mogu reći da su bile bolje i hrabrije od muškaraca. Recimo, odbor žena u Kapeli. Mi smo otpremili teške ranjenike i bili smo sigurni da im se ništa neće dogoditi i da ih ustaše neće pronaći. Tako je bilo i u mjestima Severin, pa u Orlovcu.

Na području Koprivnice bilo je jako teško raditi jer je neprijatelj bio vrlo jak i drzak. U stvari, svima je bilo jako teško.

U Virju je dugo uspjela ostati kod kuće Roza Sinković kojoj su strijeljali kćerku i zeta.

U Đurđevcu, Čepelovcu i drugim mjestima žene su također bile vrlo aktivne i što si god od njih tražio, one su izvršavale sa mnogo volje. Ako je trebalo sanitetskog materijala ili zavoja, one su ga načinile od onog što su imale, samo da pomognu ranjenim borcima.

U partizanima je bio velik broj žena, recimo Barica Blažekova, Šimekica i njihova majka, pa Zlatička sa djecom, željezničari sa obitelji. Tada se formiralo jedno rukovodstvo koje je sve nas raspoređivalo tko kuda treba da ide. Ja sam dobila zadatak da idem u Veliku Trešnjevicu, a odande u Veliko Trojstvo, gdje je bilo dosta mirno. Tu su se nalazile izbjeglice, bilo je puno žena i djece, to su bili zbjegovi. Kasnije su te žene i djeca prebačeni u Mađarsku, a ja sam dobila novi zadatak.

Svaka naša članica AFŽ-a je bila svjesna da borbom stvaramo jedno novo društvo koje će biti bolje od staroga.

Literatura:

1. Žene Hrvatske u radničkom pokretu, Zagreb, 1967.
2. Časopis Žena, 1977, 1978, 1979.
3. Podravski zbornici od 1975. do 1981.
4. Zdravko Dizdar: Djelovanje organizacije Komunističke partije Hrvatske u Podravini uoči rata i u toku 1941. godine, Podravski zbornik 81.
5. Rukopis Ante Dobrile Pepa: Prilozi za povijest NOB-a koprivničkog kraja od 1941. do veljače 1944. (rukopis pripremljen za štampu).
6. Izjave i sjećanja: Jelice Radojčević, Basić Milke, Pavlek Anđele, Kolenko Darinke, Pavković Drage, Pavković Milke, Ružman Milke, Kate Soštarić, Šimek Marije, Blažek Barice, Karlović Marije i Katice Cvrtila. Izjave i sjećanja prikupili: Angelina Britig, Sajatović Miloš i Vidatić Dragica. Izjave i sjećanje nalaze se u Muzeju grada Koprivnice.